

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAYİ VE TEKNOLOJİ YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SANAYİ VE TEKNOLOJİ YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ DIŞ
TİCARETİNDE TARIMIN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALAGÖZ

HAZIRLAYAN

Bekir ERDOĞAN

KONYA 2008

TEŞEKKÜR

Eğitim ve öğretim hayatımın her anında maddi desteklerini esirgemeyen ve manevi anlamda yüreklerini her zaman yanımda hissettiğim annem ve babam... Yaklaşık 2 yıldır üzerinde titizlikle uğraştığım bu çabanın ve emeğin kusursuz en büyük destekçileri sizlersiniz sevgi saygı ve teşekkürlerle...

Tez konusunun seçilmesi, çalışmaların hazırlanması ve tez çalışmasının her aşamasında eğitici ve yol gösterici katkılarını benden esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALAGÖZ'E teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Tablolar Listesi.....	VI
Kısaltmalar Listesi.....	IX
Giriş.....	XI

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜNÜN ÖZELLİKLERİ VE POLİTİKA UYGULAMALARI

1.1. TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜ VE ÖZELLİKLERİ	1
1.1.1. Tarım Sektörü	1
1.1.2. Türkiye'de Tarım Sektörü'nün Genel Özellikleri	2
1.2. TÜRKİYE'NİN TARIM POLİTİKASI	14
1.2.1. Türkiye Tarım Politikası'nın Amaçları	15
1.3. TÜRKİYE'DE TARIM POLİTİKALARI	17
1.4. TÜRKİYE'DE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI VE DESTEKLEME YAPISI.....	26
1.4.1. Fiyatlar ve Alım Yoluyla Destekleme	27
1.4.2. Girdi Destekleri	28
1.4.3. Doğrudan Gelir Desteği.....	29
1.5. TARIMSAL DESTEKLEMELERİN FİNANSMAN KAYNAKLARI.....	33
1.5.1. Fonlar	33
1.5.2. Bütçe.....	34
1.5.3. T.C. Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankası...	35
1.6. MALİ YARDIM POLİTİKALARI YÜRÜTÜCÜLERİ	36
1.7. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ VE KURULUŞ SÜRECİ.....	37

1.7.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Amacı.....	39
1.7.2. DTÖ kapsamında Türk Tarım Sektörü'nün Değerlendirilmesi	39
1.7.2.1. İç Destekler.....	40
1.7.2.2. Pazara Giriş	44
1.7.2.3. İhracat Teşvikleri.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM SEKTÖRÜ ÖZELLİKLERİ VE POLİTİKA UYGULAMALARI

2.1. ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN OLUŞUMU	45
2.2. ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN AMAÇ VE PRENSİPLERİ	48
2.2.1. Ortak Tarım Politikası'nın Amaçları.....	48
2.2.2. Ortak Tarım Politikası'nın Ana Prensibi	50
2.2.2.1. Tek Pazar Prensibi.....	50
2.2.2.2. Topluluk Tercihi	51
2.2.2.3. Ortak Mali Sorumluluk.....	51
2.3. ORTAK TARIM POLİTİKASININ ARAÇLARI VE İŞLEYİŞİ.....	51
2.3.1. Ortak Piyasa Düzenlemeleri	52
2.3.1.1. Müdahale ve Koruma Düzenlemeleri.....	52
2.3.1.2. Koruma Düzenlemeleri.....	53
2.3.1.3. Doğrudan Destek Düzenlemeleri	53
2.3.2. Fiyat Politikası Araçları.....	53
2.3.2.1. İç Piyasaya Yönelik Ortak Fiyat Politikası	54
2.3.2.2. Dış Piyasaya Yönelik Ortak Fiyat Politikası	55
2.3.3. Finansman Mekanizması	56
2.3.4. Karar Mekanizması	58

2.3.5. Ortak Tarım Politikası'nın Geçirdiği Değişim	58
2.4. ORTAK TARIM POLİTİKASI'NDA REFORM ARAYIŞLARI	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDAKİ DURUMU VE ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUMU

3.1. TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	64
3.1.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılma Müracaatı ve Nedenleri	64
3.1.2. Ankara Anlaşması	65
3.1.3. Katma Protokol ve Geçiş Dönemi	65
3.1.4. Tam Üyelik Başvurusu	66
3.1.5. Gümrük Birliği ve Tarım Sektörü	67
3.1.6. Lüksemburg Zirvesi.....	67
3.1.7. Helsinki Zirvesi	67
3.1.8. Kopenhag Zirvesi ve Brüksel Zirvesi.....	68
3.2. ÇEŞİTLİ GÖSTERGELERLE TÜRK TARIMININ AB KARŞISINDAKİ DURUMU	68
3.2.1. Yapısal ve Teknolojik Yönden.....	71
3.2.2. Üretim Yönünden	71
3.3. TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI'NA UYUM DURUMU.....	75
3.3.1. Türkiye'nin AB'ye Üyelik Sürecinde Tarımsal Alanda Yapması Gerekenler.....	76
3.3.1.1. Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum	79
3.3.1.2. Veteriner Mevzuatına Uyum	80
3.3.1.3. Bitki Sağlığı Mevzuatına Uyum ve Gerekli Kurumsal Kapasitenin Oluşturulması.....	81

3.3.1.4. Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejisinin Oluşturulması	81
3.3.1.5. Gıda Güvenliği ve Kontrolü	81
3.4. TÜRK TARIMININ OTP'YE UYUMUNUN OLASI ETKİLERİ	83
3.4.1. Refah Etkileri.....	84
3.4.2. AB Bütçesi Üzerine Etkileri.....	84
3.4.3. Fiyat ve Pazar Politikası Üzerine Etkileri.....	85
3.4.4. Üretim Üzerine Etkileri	86
3.4.5. Tüketim Üzerine Etkileri	86
3.4.6. Dış Ticaret üzerine Etkileri.....	87
3.4.7. Teknoloji Kullanımı, Verimlilik, İşletme Yapısı Üzerine Etkileri.....	87
3.4.8. Ortaklık İlişkisi ve Tam Üyelik Çerçevesinde Uyum	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE

TARIMIN DIŞ TİCARETTEKİ YERİ VE ÖNEMİ

4.1. TÜRKİYE'DE TARIMIN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	94
4.1.1. Türkiye'de Tarımın Milli Gelir İçindeki Yeri ve Payı	94
4.1.1.1. Türkiye'de Tarımın Milli Gelir İçindeki Payı	95
4.2. DIŞ TİCARET.....	97
4.2.1. Türkiye İhracatının Yapısı ve Gelişimi	97
4.2.1.1. Türkiye İhracatının Yapıldığı Ülkelere Göre Dağılımı ve Gelişimi	100
4.2.1.2. Türkiye'de İhracatın Sektörel Yapısı ve Gelişimi	101

4.2.2. Türkiye İthalatın Yapısı ve Gelişimi	105
4.2.2.1. Türkiye İthalatının Yapıldığı Ülkelere Göre Dağılımı ve Gelişimi	105
4.2.2.2. Türkiye’de İthalatın Sektörel Yapısı ve Gelişimi	106
4.3. TÜRKİYE’NİN AB İLE GÜMRÜK BİRLİĞİ DIŞ TİCARETİNDEKİ GELİŞMELER.....	111
4.3.1. Gümrük Birliği	111
4.3.2. Türkiye’nin Avrupa Birliği Ülkeleri İle Dış Ticareti.....	115
4.3.3. Türkiye – AB Tarım Ürünleri Ticareti	119
4.3.4. İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticareti.....	128
4.4. TAM ÜYELİKTE AB VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI ÜZERİNDE YARATACAĞI ETKİLER	129
4.4.1. Avrupa Birliği’nin Dış Ticaret Politikası Üzerinde Yaratacağı Etkiler	130
4.4.2. Türkiye’nin Dış Ticaret Politikası Üzerinde Yaratacağı Etkiler	132
SONUÇ ve ÖNERİLER	135
KAYNAKÇA	140

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1.	: Tarımın GSMH İçindeki Payı, 1987 Üretici Fiyatlarıyla, Milyar TL.....	2
Tablo 1.2.	: Başlıca Tarımsal Göstergeler Açısından Türkiye (2004).....	3
Tablo 1.3.	: Toplam ve Tarım Sektöründeki İstihdam (.000).....	5
Tablo 1.4.	: Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1970-2001).....	8
Tablo 1.5.	: Türkiye'de Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu.....	9
Tablo 1.6.	: Traktör ve Fiyatları.....	10
Tablo 1.7.	: Türkiye'de Gübre Tüketim ve Üretimi (Ton).....	11
Tablo 1.8.	: Türkiye'de Sulanabilir Alan ve Kurumlara Göre Dağılımı.....	12
Tablo 1.9.	: Tarım Politikası Amaçları.....	15
Tablo 1.10.	: Türkiye'de Araçları Kullanılan Tarımsal Politika.....	17
Tablo 1.11.	: Kalkınma Planlarında Belirtilen Tarım Politikası Amaçları.....	23
Tablo 1.12.	: Türkiye'de Tarım Sektöründe Planlı Dönemlerde Planlanan ve Gerçekleşen Büyüme Oranı.....	25
Tablo 1.13.	: İlaç Tüketimi (Ton).....	28
Tablo 1.14.	: Doğrudan Gelir Desteği Uygulamalarının Çeşitli Açılardan Sonuçları.....	31
Tablo 1.15.	: Tarıma Yapılan Transferler (Milyon \$)..	33
Tablo 1.16.	: Kredi Faiz Oranları (%).....	36

Tablo 1.17.	: Türkiye'de Tarımsal Destekleme Araçlarının Tarımsal Destekleme Bütçesi İçerisindeki Payı (%).....	42
Tablo 3.1.	: Başlıca Tarımsal Göstergeler Açısından Türkiye ve AB (2004).....	70
Tablo 3.2.	: AB'nde ve Türkiye'de Bazı Ürünlerde Verimlilik.....	72
Tablo 3.3.	: AB ve Türkiye'de Tarımsal Üretim Dağılımı (2002, %).....	74
Tablo 4.1.	: Türkiye'de Milli Gelirin Sektörel Dağılımındaki Gelişmeler.....	96
Tablo 4.2.	: Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler (Değer:1000\$).....	99
Tablo 4.3.	: Türkiye İhracatının Yapıldığı AB Ülkelerine Göre Dağılımındaki Gelişmeler.....	100
Tablo 4.4.	: Türkiye'de ihracatın Sektörel Dağılımındaki Gelişmeler.....	102
Tablo 4.5.	: Tarım ve İşlenmiş Gıda Ürünleri İhracatı (Milyon \$).....	103
Tablo 4.6.	: Tarım Ürünleri İhracatı (Miktar: Ton / Değer: Bin \$).....	104
Tablo 4.7.	: Tarım Ürünleri İhracatı (Miktar: Ton / Değer: Bin \$).....	104
Tablo 4.8.	: Türkiye İthalatının Yapıldığı AB Ülkelerine Göre Dağılımındaki Gelişmeler.....	106
Tablo 4.9.	: Türkiye'de İthalatın Sektörel Dağılımındaki Gelişmeler.....	108
Tablo 4.10.	: Tarım ve İşlenmiş Gıda Ürünleri İthalatı (Milyon \$).....	109

Tablo 4.11. : Tarım Ürünleri İthalatı (Miktar: Ton / Değer: Bin \$).....	110
Tablo 4.12. : Tarım Ürünleri İthalatı (Miktar: Ton / Değer: Bin \$).....	110
Tablo 4.13. : Gümrük Birliği'nin Türkiye - AB Dış Ticaretine Etkisi (1986-2005,Milyon \$)115	
Tablo 4.14. : Türkiye'nin Avrupa Birliği 27 (AB 27) Ülkeleri ile Dış Ticaretimizin Sektörel Dağılımı, İthalat, (Değer 1000\$).....	117
Tablo 4.15. : Türkiye'nin Avrupa Birliği 27 (AB 27) Ülkeleri ile Dış Ticaretinin Sektörel Dağılımı, İhracat,(Değer 1000\$).....	118
Tablo 4.16. : Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı (Milyon \$).....	121
Tablo 4.17. : Türkiye'nin AB ile Ticaretinde Tarım Sektörünün Payı (İhracat, İthalat Milyon \$).....	124
Tablo 4.18. : Türkiye'nin AB ile Ticaretinde Tarım Sektörünün Payı (İthalat, Milyon \$)....	125
Tablo 4.19. : Türkiye'nin AB ile Ticaretinde Tarım Sektörünün Payı (İhracat, Milyon \$)...	127

KISALTMALAR LİSTESİ

Avrupa Birliği	:AB
Amerika Birleşik Devleti	:ABD
Avrupa Ekonomik Topluluğu	:AET
Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı	:ARİP
Avrupa Topluluğu	:AT
Azalan Verimler Kanunu	:AVK
Görüş Raporu	:AVIS
Dünya Bankası	:DB
Devlet Planlama Teşkilatı	:DPT
Dünya Ticaret Örgütü	:DTÖ
Dış Ticaret Müsteşarlığı	:DTM
Doğrudan Gelir Desteği	:DGD
Avrupa Serbest Dolaşım Örgütü	:EFTA
Avrupa Para Birimi	:EURO
Çiftlik Muhasebe Veri Ağı	:FADN
Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu	:FEODA
Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Anlaşması	:GATT
Gümrük Birliği	:GB
Gayri Safi Milli Hasıla	:GSMH
Gayri safi Yurt İçi Hasıla	:GSYH

Güncelleştirilmiş Tercihler Sistemi	:GSP
Gelişmiş Ülke	:GÜ
Gelişme Yolundaki Ülke	:GYÜ
Entegre, İdare ve Kontrol Sistemi	:IACS
Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası	:IBRD
Uluslar arası Para Fonu	:IMF
Uluslar arası Ticaret Örgütü	:ITO
Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı	:HDTM
Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri	:MDAÜ
Ortak Tarım Politikası	:OTP
Uruguay Turu	:UT
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	:TKB
Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü	:TEKEL
Türkiye Büyük Millet Meclisi	:TBMM
Toprak Mahsulleri Ofisi	:TMO

GİRİŞ

Tarım sektörü ülke ekonomileri açısından son derece önemli bir sektördür. Bu amaçla ülkeler kendi bölgelerinin yapılarına göre tarım politikaları geliştirmişlerdir. Bu denli önemli olan tarım politikalarının Türkiye ve Avrupa Birliği açısından bakılarak, tarımsal politikalarının neler olduğu, Türkiye'nin Avrupa Birliği Ortak Tarım politikasına uyum sorununun olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne birçok sektörde uyumsuzluklar gösterdiği, en az uyum gösterdiği sektörün başında ise, tarım sektörü olduğu görülmektedir. Bu uyumsuzluklara rağmen Türkiye'nin amacı, Avrupa Birliği'ne biran önce üye olmaktır. Bu amaçla yapılan siyasi çalışmalar sonucunda Türkiye Avrupa Birliği'ne “aday ülke” olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin tarım politikasının, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na uyumunun göz önüne alınması zorunlu hale gelmiştir. Bu temel düşünceler ışığında dört bölümden hazırlanan bu çalışmanın;

İlk bölümde tarım sektörünün tanımı, Türkiye'nin tarım sektörü, Türkiye'de tarım sektörünün tarihsel

gelişimi, Türkiye’de uygulanmış tarım politikalarını ve amaçları, Türkiye’de tarımda uygulanan destekleme politikaları ve sonuçları incelenip ayrı ayrı ortaya konulacaktır.

İkinci bölümde; Avrupa Birliği tarım sektörünün özellikleri ve tarımla ilgili politika uygulamaları incelenmiş, Ortak Tarım Politikası’nın amaçları ve Ortak Tarım Politikasında reform arayışları açıklanacaktır.

Üçüncü Bölümde ise; çeşitli göstergeler ve rakamlar kullanılarak Türk tarımının AB tarımı karşısındaki durumu belirlenerek, AB Ortak Tarım Politikası’na uyumu durumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Son bölümde ise Türkiye ve Avrupa Birliği’nde tarımın dış ticaretteki yeri ve önemi incelenip, tam üyelikte Avrupa Birliği ve Türkiye’nin dış ticaret politikaları üzerinde yaratacağı etkiler değerlendirilip, sonuç ve öneriler ile tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜNÜN
ÖZELLİKLERİ VE POLİTİKA UYGULAMALARI
1.1.TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜ VE
ÖZELLİKLERİ

1.1.1. Tarım Sektörü

Tarım; “Arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yoluyla bitki, hayvan ve hayvansal ürünler üretilmesi veya bunların üreticileri tarafından işlenip değerlendirilmesi” faaliyetleridir (Topcu, 2005:5).

İnsanlık tarihinin büyük bir bölümünde toprak temel üretim aracı, buna bağlı olarak tarım da en önemli sektör olmuştur. İnsan topluluklarının yerleşik hayata geçmeleriyle tarımsal faaliyet de başlamış, Sanayi Devrimine kadar insanların en önde gelen geçim kaynağı, en fazla katma değer ve istihdam yaratan sektör tarım olmuştur (Acar, 2006a:75). Tarım sektörü ekonomik gelişme süreci içerisinde çok önemli bir işleve sahiptir ve özellikle ekonomik gelişmenin ilk safhalarında tarım sektörü hakim sektör konumundadır.

1.1.2. Türkiye’de Tarım Sektörü’nün Genel Özellikleri

Gelişen bir ülke konumunda olan Türkiye’de tarım sektörü ekonomide önemli bir yere sahiptir. Ekonomik anlamda gelişme kaydeden Türkiye’de 1920’li yıllarda GSMH içinde ağırlıklı bir yere sahip olan tarım sektörünün önemi yıllar itibariyle göreceli olarak azalma seyri izlemiştir. Tarım sektörünün ulusal ekonomideki payının azalma seyrini sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim 1994 yılında GSMH’da tarım sektörünün payı %15.7 iken, bu oran 2004 yılında %11.7’ye gerilemiştir (Tablo 1.1.).

Tablo 1.1. : Tarımın GSMH İçindeki Payı, 1987 Üretici Fiyatlarıyla, Milyar TL

Yıllar	GSMH(*)	Tarım	GSMH’da Tarımın Payı (%)
1994	91733	14358	15.7
1995	99028	14640	14.8
1996	106080	15284	14.4
1997	114874	14927	13.0
1998	119303	16176	13.6
1999	112044	15369	13.7
2000	199144	15962	8.0
2001	107783	14923	13.8
2002	116338	15948	13.7
2003	123165	15549	12.6
2004	135308	15863	11.7

Kaynak: MKU,2005: 71

Türkiye’de tarımın özellikleri tablo 1.2.’den inceleyebiliriz.

Tablo 1.2. : Başlıca Tarımsal Göstergeler Açısından Türkiye (2004)

Göstergeler	Türkiye
Tarımın görelî büyüklüğü¹	
Nüfus (milyon)	71.7
Yüzölçümü (1000 ha.)	78.360
Toplam tarım alanı (1000ha.) ¹	26.590 (%34)
Tarla alanı (ekilebilir arazi) (1000ha.) ¹	23.063 (%87)
Toplam istihdamda tarımın payı (%)	29.2 ²
İşgücüne katılma oranı (%)	48.3
İşsizlik oranı (işgücünün yüzdesi)	39.517
Tarımsal işletme sayısı (bin adet) ³	3.022
Ortalama İşletme büyüklüğü (hektar)	6.0
GSYH İçinde tarımın payı (%)	11,6
İhracatta tarımın payı (%)	10,6
İthalatta tarımın payı (%)	4,9
Sulu tarımın payı (%)	19
Tarımsal üretimde bitkisel ürünün payı (%)	75
Tarımsal üretimde hayvansal ürünün payı (%)	25
Hayvan Varlığı*	
Küçükbaş hayvan varlığı (baş)	31.821.789
Büyükbaş hayvan varlığı (baş)	10.631.405
Kümes hayvanları varlığı (baş)	322.917
Traktör ve girdi kullanımı	
Traktör kullanımı (adet/100ha.)**	3,9
Gübre kullanımı (kg/ha)**	82.5

Kaynak: Mustafa ACAR, Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik ve Siyasî analiz, Ankara, 2006b.

¹ Parantez içindeki rakamlar yüzölçümünün değil, toplam tarım alanının yüzdesidir.

² TÜİK Hane halkı İşgücü Anketi Haziran 2006 verileri

³ Türkiye için tarımsal işletme sayısı TÜİK 2001 Genel tarım sayımı sonuçlarıdır.

* Türkiye için 2005.

** Ülkeden ülkeye çok farklılık gösterdiği için AB verileri olarak Türkiye’ye yapısal açıdan en çok benzeyen ülkelerden birisi olan Yunanistan’a ait rakamlar verilmiştir.

Türkiye’de 2006 yılı verilerine göre nüfusun %29.2’si tarım kesiminde çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışan kesimin işgücü niteliği yeterli değildir. Bunun başlıca nedeni olarak tarımda elde edilen gelirin düşüklüğü ve kırsal kesimdeki eğitilmiş insanların başka sektörde çalışmak istemesidir. Yapılan bir ankete göre kent kesiminde işsizlik oranı %11,4 iken, aynı dönemde kırsal kesimde işsizlik oranı %6,2’dir. Ancak bu verilerin elde edildiği yılda işgücüne katılım oranı kent kesiminde %43,3 iken kırsal kesimde %64 idi, bu oranlar göstermektedir ki kırsal kesimde çalışıyor olarak görülen kesim aslında gizli işsiz durumundadırlar (Demirel,2003:9).

Modernlik ve sanayileşme kentleşme ile başlamaktadır. Türkiye’de yıllar itibarı ile azalma gösterse de hala çalışabilir nüfusun büyük bir bölümü Tablo 1.3.’den de görüleceği gibi tarım sektöründe istihdam etmektedir.

Tablo 1.3. : Toplam ve Tarım Sektöründeki İstihdam (.000)

	Toplam İstihdam	Tarım Sektöründe İstihdam	Toplam istihdamda tarımın Payı (%)
1980	16.523	8.960	54,23%
1985	17.547	8.837	50,36%
1990	19.323	9.233	47,78%
1995	20.394	9.538	46,77%
2000	20.579	7.103	34,52%
2001	20.367	7.217	35,43%
2002	21.658	7.618	35,17%
2003	21.147	7.165	33,88%
2004	21.791	7.400	33,96%
2005	22.046	6.493	29,45%

KAYNAK: TKB,2006b:7.

1995 yılına kadar 12+yaş, 1995 yılından itibaren 15+yaş verilmiştir.

Daha verimli bir tarımın yapılmasında işgücünün eğitim seviyesinin yüksek olmasını yararı tartışılmaz bir gerçektir. Bu bakımdan verimli üretimin yapılması için her sektörde olduğu gibi tarım sektöründe de nitelikli işgücüne ihtiyaç vardır. Tarımda verimlilik artışını sağlayabilmek için üretim teknolojisini geliştirmek gerekir. Ancak, hangi teknoloji uygulanırsa uygulansın, işgücünün miktarının artması halinde toprak miktarının sabit olmasından dolayı Azalan Verimler Kanunu'nun

işlemesi kaçınılmazdır. Açıkçası Türk tarım sektöründe Azalan Verimler Kanunu geçerliliğini korumaktadır. Türkiye'nin nüfus artış hızı düşmesine rağmen nüfusun toprak ve ekoloji üzerinde artan baskısı vardır. Artan nüfus zaten çiftçi ailesi başına düşen toprak büyüklüğü yetersiz olan ülkemiz de miras kavramı ile birleşince ve özellikle kırsalda çok çocuklu aile yapısı dikkate alındığında çiftçi başına düşen toprak miktarını azaltmakta bu da tarımda daha az hasılaya neden olmakta ve toprağın verimini olumsuz etkilemektedir (Demirel,2003:8).

Türk tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin sayısına baktığımızda 3.022.000 adet işletme vardır ve ortalama işletme büyüklükleri 6 hektardır. İşletme sayısının bu kadar çok olması ve ortalama büyüklüklerinin küçük olması nedeniyle verim çok düşüktür, buda Türkiye'de Tarım sektörünün temel sorunu haline gelmiştir. Hektar başına düşük olan verimin arttırılması gerekir. Tarıma elverişli toprak büyüklüğü bakımından Türkiye birçok ülkenin başında gelmektedir.

Hektar başına verim artışı sağlanabildiği takdirde refah bakımından üstün düzeye erişmesi mümkün olacaktır. Tarım kesiminde produktivite denilince, hem arazi birimi başına, hem de tarımda çalışanlar başına verimlilik anlaşılır. Çeşitli ülkelerde hektar başına elde edilen ürün miktarının karşılaştırılması bu konuda Türkiye'nin oldukça geri düzeyde olduğunu göstermektedir.(Sağlam, 1983:163–164).

Türkiye'de tarım arazilerinin çok parçalı bir yapısı vardır. Normal koşullarda arazi sayısı ne kadar az, arazi ne kadar toplu olursa, zaman tasarrufu, makine kullanımı vb. nedenlerle araziyi daha etkin biçimde işlemek o ölçüde mümkün olmakta, sonuçta tarımsal verimlilik de artmakta, kaynak tasarrufu sağlanmaktadır. Tablo 1.4.'de ülkemizdeki tarım işletmelerinde arazilerin parça sayısını göstermektedir (Acar, 2006a:99).

Tablo 1.4. : Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1970 - 2001)

İşletme Büyüklüğü (dekar)	1970(*)		1980(*)		1991		2001	
	İşletme sayısı(%)	İşlene n Alan (%)	İşletme sayısı(%)	İşlene n Alan (%)	İşletme sayısı(%)	İşlene n Alan (%)	İşletme sayısı(%)	İşlene n Alan (%)
1.-19	44,2	10,4	28,4	4,1	34,9	5,6	33,3	5,3
20 -49	28,7	16,8	32,7	15,9	32,1	16,6	31,5	16,0
50 - 99	15,6	21,0	20,8	21,3	18,0	19,9	18,5	20,7
100 - 199	7,8	21,0	11,8	23,8	9,7	20,9	10,9	23,9
200 - 499	3,1	19,6	5,5	22,7	4,4	19,8	5,1	22,8
500+	0,6	11,2	0,8	12,2	0,9	17,2	0,7	11,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Miktar(1000 adet/hektar)	3 085,9	17 065	3 558,8	22 764	3 966,8	23 451	3 022,1**	18 435

Kaynak: Mustafa ACAR,2006a:96.

(*)1970 ve 1980'de yapılan genel tarım sayımında büyüklükleri 1-20,21-50, 51-100, 101-200, 201-500 ve 501+ şeklinde gruplandırılmıştır

(**) 2001 sayımında toplam işletme sayısı 3 076 600 bindir; bu rakam arazisi olmayan 54 523 işletme çıkarıldığında arazisi olan toplam işletme sayısı 3 022 100 olmaktadır

Türkiye'de tarım sektöründe kullanılan teknoloji göreceli olarak geridir. Teknolojinin geri olması veriminde az olmasına neden olmaktadır.

Son yıllarda gerek bitkisel, gerekse hayvansal üretimde ortalama verim artışları gerçekleştirilmiştir, özellikle sebze türlerinde, tahıl ürünlerinde, ayçiçeğinde önemli sayılabilecek verim artışları sağlanmıştır. Ancak tarımsal üretimin çeşitli kesimlerinde elde edilen ortalama verimi kimi Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu konuda Türkiye'nin henüz çok

gerilerde olduğu durumu Türkiye'nin henüz kullanmadığı potansiyel imkanı olarak görmek mümkündür.

Türkiye'nin toplam yüzölçümü 77,9 milyon hektardır. Toplam yüzölçümünün, %36'sını işlenen tarım alanı, %27,6'sı çayır ve otlaklar, %29,8'i de orman, fundalık ve çalılıklar oluşturmaktadır. Geri kalan %6,6'luk bölüm ise, yerleşim alanları, su yüzeyleri ve diğer arazilerden oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda görüleceği gibi Türkiye'de işlenen tarım yapılan %36'luk kesimin %27,3'lük kesiminde kuru tarım yapılmaktadır.

Tablo 1.5. : Türkiye'de Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu

Kullanım Şekli	Alan (ha.)	(%)
Kuru tarım	21.255.248	27,3%
Sulu tarım	3.592.387	4,6%
Yetersiz sulu tarım	762.273	1,0%
Bağ-bahçe	2.443.599	3,1%
Çayır	646.691	0,8%
Otlak	20.858.477	26,8%
Orman	15.184,88	19,5%
Çalı-funda	8.043.096	10,3%
Yerleşim yeri	894.153	1,2%
Diğer araziler	3.060.789	3,9%
Su yüzeyleri	1.158.109	1,5%
TOPLAM	77.899.701	100.0

KAYNAK:Şevket YILDIRIM, Avrupa Birliği ve Türkiye'de Tarımsal Yapı ve Verimlilik, MPM Yayınları, No: 659, Ankara, 2001, s. 90.

Türkiye’de tarım alet ve makinelerin kullanımı zamanla artmasına rağmen AB’nin yarısı kadar bile değildir. İşletmelerin küçük, parçalı ve dağınık olması, tarım alet ve makinelerinin ekonomik kullanımını sağlayamamaktadır (TZOB,2002:309). Mekanizasyon araçlarının tarımsal üretim girdileri içinde pahalı olması, üreticinin satın alma gücünün azalması, tarımsal aletlere uygulanan kredi faizlerinin yüksek olması gibi nedenlerle tarım alet ve makine sayılarında artış hızı yavaşlamıştır. Türkiye’de yıllar itibariyle bazı tarımsal alet ve makine sayıları aşağıdaki tablo 1.6.’da verilmiştir.

Tablo 1.6. : Traktör ve Fiyatları

Yıllar	Traktör Adedi	Traktör Fiyatı (TL/Adet)
1980	436.369	1.675.000
1985	583.974	5.390.000
1990	692.454	49.280.000
1995	776.863	992.680.000
2000	941.835	7.110.350.000
2001	948.416	11.300.000.000
2002	970.083	21.775.592.000
2003	997.620	27.798.548.000
2004	1.009.065	29.992.640.000
2005	1.043.972	30.054.000.000
2006*	1.046.274	30.054.000.000

Kaynak: TKBb,2006:53.

*Tahmini

Gübre ve tarımsal ilaç kullanımı da ürün başına düşüktür. Türkiye’de hektara ortalama gübre kullanımı 100 kg. civarındadır (TKB,2006a:36).

Tablo 1.7. : Türkiye’de Gübre Tüketim ve Üretimi (TON)

Yıllar	Gübre Üretimi	Gübre Tüketimi
1981	2.683.968	3.480.812
1985	3.694.074	3.997.735
1990	4.301.038	4.995.407
1995	3.770.701	4.386.066
2000	3.162.709	5.294.202
2001	2.627.986	4.262.343
2002	3.471.816	4.528.859
2003	3.317.743	5.093.693
2004	3.192.103	5.175.184
2005	3.157.574	5.198.779

Kaynak: TKBb,2006:38-40.

Türkiye’de 28,05 milyon hektarlık ekilebilir araziler teşkil etmekte ve bunun da 25,85 milyon hektarlık kısmı sulanabilir arazilerden oluşmaktadır. Ancak, yapılan etütler sonucunda bugünkü koşullarda ekonomik olarak sulanabilir arazi miktarı 8,5 milyon hektar olarak belirlenmiştir. Türkiye’de ekonomik olarak potansiyel alan ve sulanabilir alanların kuruluşlara göre dağılımı tablo 1.8.’de verilmiştir.

Tablo 1.8. : Türkiye'de Sulanabilir Alan ve Kurumlara Göre Dağılımı

Potansiyel			Sulamaya Açılan Alanlar		
			Kurum Adı	Milyon Hektar	%
Su Kaynağı		%	DSİ	2,15	53
Yerüstü	7,90	93,00	KHGM	0,94	23
Yeraltı	0,60	7,00	Halk Sulamaları	1	24
Toplam	8,50	100,00	Toplam	4,09	100

Kaynak: TKB, 2006a, 31.

Türkiye’de Tarım sektörünün sorunlarına bakacak olursak, birkaç başlık altında şu şekilde toplanabilir:

a) Tarım sektörünün istihdam yapısı ile ilgili problemler.

1. Tarım sektöründeki düşük eğitim seviyesi,
2. AVK’nın tarımda kaçınılmaz oluşu,
3. Tarım sektöründeki gizli işsizlik oranının yüksek oluşu,
4. Türkiye’de toplam nüfus içinde kırsal nüfus oranının yüksek oluşu,

b) Türk tarımında toprak dağılımı ile ilgili sorunlar,

1. Osmanlı toprak düzeninin günümüze yansımaları,
2. Tarımda ölçeğe göre azalan getirinin oluşu,
3. Türkiye’de tarım topraklarının dağılımının bozukluğu,

c) Kamu müdahalesi sonucunda kaynak dağılımında yaşanan sorunlar.

1 .İç ticaret hadlerinin çoğu zaman tarım aleyhine olması,

2 .Ekonomik büyümenin tarım sektörü üzerine etkisi,

3 .Tarımsal yatırımların gittikçe azalması (Demirel,2003:7).

Tarımın karşı karşıya olduğu diğer ciddi bir sorun da tarımsal toprakların rüzgâr ve erozyon ile gecekondulaşma, çarpık kentleşme, sanayi tesislerinin istilası ile kaybedilmesidir.

Türkiye geniş topraklara sahip olmasına rağmen tarımsal toprak zengini bir ülke değildir. Bu sebepten dolayı verimli toprakların elden çıkarılması probleminin önüne geçilmesi gereklidir (Erkan,1998:33).

Tarımda gerek üretim, gerekse piyasa aşamasında çağdaş örgütlenme gelişmemiştir. Mevcut kooperatiflere ve mesleki örgütlere katılım yetersizdir.

1.2. TÜRKİYE'NİN TARIM POLİTİKASI

Tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı göreceli olarak azalmakla birlikte, sektör, "milli gelir ve istihdama katkısı, ülke nüfusunun gıda ihtiyacının karşılanması, sanayi sektörünün hammadde ihtiyacına cevap vermesi, sanayiye sermaye aktarımı ve ihracata doğrudan ve dolaylı katkıları" nedeniyle ülke ekonomisi için vazgeçilmez niteliktedir. Türkiye açısından önemini halen muhafaza etmekte olan tarım sektörü, toplumun önemli bir bölümünü yakından ilgilendirmesi sebebiyle, bütün hükümetlerin üzerinde durması gereken bir husustur.

Türk tarımının kendi bünyesinde gerçekleşen teknik, ekonomik ve sosyal dönüşümler kadar, iç ve dış ekonomik koşul ve politikalarda, son yıllarda meydana gelen değişiklikler, yeni bir tarım politikasına yönelme düşüncesini besleyen temel unsurlar olmuştur (İnkaya,2001:86).

Ülkemizde tarım politikası, genel olarak TBMM'ce kabul edilen Beş Yıllık Kalkınma Planları ve bu doğrultuda hazırlanan yıllık programlarla belirlenmekte ve uygulamaya konulmaktadır. Tarım politikalarının

belirlenmesinde Devlet Planlama Teşkilatı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile işbirliği halinde çalışmaktadır (Çetin, 2002:137).

1.2.1. Türkiye Tarım Politikası'nın Amaçları

Türkiye'de tarım politikalarının temel amaçları aşağıdaki şekilde sıralanması mümkündür;

Tablo 1.9. : Tarım Politikası Amaçları

• Üretici Geliri - Üretici Refahı	• Kendine Yeterlilik
• Tarım Ürünleri Fiyat İstikrarı	• Kırsal Kalkınma
• Üretici Gelir İstikrarı	• Kırsal Gelir Dağılımı
• Ucuz Gıda - Tüketici Refahı	• İç Göç azaltılması
• Gıda Güvenliği	• Döviz Geliri

Kaynak: TÜSİAD, Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye, T/99-12/275, İstanbul, 1999

Türkiye'de tarım politikalarının değerlendirilmesindeki en büyük güçlük amaçlarının ne olduğunun belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Tablo 1.10' da, Türkiye'de 1963 yılından başlayarak günümüze kadar gelen kalkınma planlarında öngörülen tarım politikası hedeflerinin bir envanterini sunmaktadır. Bu planlarda, politika hedefi olarak bir tarafta bütçe tasarrufu, enflasyon önleyici türde kısıtlar, diğer tarafta girdi verimliliği, desteklenen ürün sayısının azaltılması,

görelî fiyatların korunması, yayın ve istatistik, pazarlama altyapısının geliştirilmesi vb. gibi araçlar, amaç olarak belirlenmektedir. Aynı şekilde, bir taraftan dünya fiyatlarının hesaba katılması hesaplanırken, diğêr taraftan görelî fiyat yapısının değışmemesi hedeflenebilmektedir. Kalkınma planlarında, en tutarlı olarak belirtilen hedefler arasında aslında bir araç olan girdi verimliliğinin artırılması, genel ekonomideki enflasyon sorununun ve tarıma yapılan desteklerin de bunda sorumluluk payı olduğunu varsayan enflasyon düşürücü politikalar göze çarpmaktadır (TÜSİAD,1999:52)

Tablo 1.10. : Türkiye’de Araçları Kullanılan Tarımsal Politika

· Destekleme-Taban Fiyatları	· Şeker Pancarı Posası İadesi
· Hedef Fiyat Farkı Ödeme	· Yatırımlarda Hibe Yardımları
· Teşvik Primi	· Kredi Sübvansiyonu
· İthal-İhraç Sınırlamaları	· Gübre Sübvansiyonu
· İthal-İhraç Vergileri	· Tohum Destekleme Primi
· İhraç Sübvansiyonu	· Tarımsal Mücadele İlaçları Desteği
· İhraç-İthal Tekelleri	· Su Sübvansiyonu
· Erken Söküm Teşvik Primi	· Elektrik Sübvansiyonu
· Üretim Teşvik Primi	· Yem Destek Primi
· Avans Ödeme	· Hayvan İrkını İslah Primleri
· Emanet Alım Sistemi	· Araştırma, Eğitim ve Yayın Hizmetleri
· Toplu Konut Fonu	· Koruma-Kontrol-Denetim Hizmetleri
· Ekim Alanı Sınırlamaları	· Altyapı ve Yapısal Hizmetler
· Üretim Kontrolü	· Pazarlama ve Tanıtım Hizmetleri
· Üretim Kısıtlaması Tazminatı	· Stopaj Vergisi
· Doğal Afet Yardımları	· Gelir Vergisi Muafiyeti
· Ürün Değiştirme Ödemeleri	· Tüketici Fiyatlarına Müdahale
	· Katma Değer Vergisi

Kaynak: TÜSİAD,1999:52.

1.3. TÜRKİYE’DE TARIM POLİTİKALARI

Ekonominin bugünkü yapısı ve sorunları, tarihsel gelişme süreci içinde açıklanabilir. Ekonomik gelişmeyi belirleyen iç ve dış etmenlerin saptanması, bunların zaman içinde evrimi, temel yöntem olarak benimsendiğinde çözümlenmeye, Osmanlı ekonomisi ile başlamak gerekmektedir (Kepenek, 1996:10).

Türkiye'deki tarım politikalarıyla ilgili olarak doğru değerlendirmeler yapabilmek için öncelikle, tarımdaki değişim sürecinin gözlenmesi ve belirleyici göstergelerle tanımlanması gerekmektedir. Osmanlı imparatorluğunun izlediği tarım politikası, tarımsal ürün üreticilerini korumaktan ziyade, tüketicilerin gıda ihtiyacını düşük fiyatlardan almasını garanti etmeyi amaçlanmıştır (TKB,2006a:46).

Türk tarım politikası, Osmanlı toprak düzeninden kalan bozuk bir tarımsal yapı üzerine, Cumhuriyet döneminin düşüncesiyle ile oluşturulmuş, müdahaleci yapıya sahip bir politikadır. 1923'ten günümüze kadar uzanan süreçte, adeta her on yılda bir değişik kalkınma stratejilerinin belirlenmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca uygulanmış olan Türk tarım politikaları özü itibariyle destekleyici, koruyucu ve müdahaleci politikalarlardır (Acar, 2006a:78).

Devletin tarıma yönelik kamu örgütlenmesi bu dönemde gerçekleşmiş ve 1924'de "Ziraat Vekaleti" adıyla yeni bir bakanlık kurulmuştur (İTO,2003:6).

Cumhuriyet döneminin tarımla ilgili ilk önemli politikaları, 1925 yılında aşar vergisinin kaldırılması ve

1926 yılında Medeni kanunun kabulü ile çiftçilerin toprak mülkiyeti hakkının resmen gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu iki politika başlangıçta çiftçiler için yararlı politikalar olarak kabul edilse de, daha sonra Medeni Kanunun, miras yoluyla arazilerin parçalanmasına ve dolayısıyla küçük işletmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüm dünyayı olumsuz etkileyen 1929 ekonomik buhranı Türkiye’yi de olumsuz etkilemiş ve bu yılda buğday fiyatları düşmüştür. Bu durum karşısında hükümet, zor durumda kalan çiftçiyi korumak için, 1931 yılında Buğday Koruma Kanununu çıkarmıştır. Bu yetki daha sonra 1938 yılında kurulan Toprak Mahsulleri Ofisine verilmiştir (TKB,2006a:46).

1963 yılında başlayan planlı dönemde Türkiye ekonomisinde ve buna paralel olarak tarım politikalarında da kayda değer değişiklikler ortaya çıkmıştır. Kalkınma planlarının temel ilkesine bağlı olarak ilk yıllarda devletin tarım sektörüne müdahalesi destekleyici ve yol gösterici bir müdahale şeklinde olmuştur. Daha sonraki plan dönemlerinde ise; fiyat desteği politikası daha ön plana çıkmıştır (Acar, 2006a:80).

Birinci beş yıllık kalkınma planında (1963-1967), fiyatlara müdahale yerine üretim girdilerinin desteklenmesi ön plana çıkmıştır. Bu planda tarımsal destekleme için tarım satış kooperatiflerinin geliştirileceği, destekleme kapsamına sadece kooperatif üyelerinin alınacağı ve bu desteklemelerin ancak acil durumlarda bütçeden sübvansiyon verilmesi şartıyla yapılacağı ifade edilmiştir.

İkinci beş yıllık kalkınma planında (1968-1972), tarımın desteklenmesine ve tarımsal fiyat politikalarına daha az önem verildiği görülmektedir.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planında (1973-1977), tarımsal destekleme kapsamına alınan ürünlerde yüksek fiyat politikasının uygulanması, iç fiyatlarla dünya fiyatları arasında büyük bir fark oluşmasına neden olmuş ve bunun kapatılması için fon kurulması önerilmiştir. Bu dönem içinde Toprak ve Tarım Reformu Kanunu 1973 tarihinde çıkarılmış olup, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'ndan farklı olarak kamulaştırılacak topraklar ilk sırada yer alırken, bunu kullanılmayan hazine arazileri, mera, yaylak ve kışlaklar takip etmiştir.

Dördüncü beş yıllık kalkınma planında (1979-1983), tarımsal üretim hedeflerine ulaşmak için dar ve orta gelirli üreticilerin destekleneceği, destekleme fiyatlarının ürünün özelliğine göre ekimden ve hasattan önce açıklanacağı, fiyat ve müdahale alımları yanında tarımsal eğitim, örgütlenme ve ucuz girdi teminine de önem verileceği belirtilmiştir.

Beşinci beş yıllık kalkınma planında (1984-1989), tarımsal fiyat ve gelirlerde istikrarı sağlamak, pazarlamayı kolaylaştırmak, mevcut arazinin özelliklerine, iç ve dış talebe uygun bir üretim yapısıyla verimliliği artırmaya yardımcı olmak esas olarak kabul edilmiştir (TKB,2006a:47). 1984 yılında Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu kanunu çıkarılmıştır (Acar, 2006a:80), fakat sadece devletçe sulamaya açılan alanlarda geçerli olması nedeniyle uygulama sınırlı kalmıştır.

Altınca beş yıllık kalkınma planında (1990-1994), beşinci planda olduğu gibi istikrarı sağlayacak, pazarlamayı kolaylaştıracak ve ekilen araziye, iç ve dış talebe uygun bir üretim yapısıyla verimliliği artırılması esas alınmıştır.

Yedinci beş yıllık kalkınma planında (1996-2000), “Tarımsal Politikalar ile İlgili Yapısal Değişim Projesi”, sekizinci beş yıllık kalkınma planında (2001,2005) ise “Genel Tarım Politikaları” başlığı adı altında tarım sektörü ile ilgili ilkeler ve politikalar benzer bir şekilde ele alınmıştır. Bu ilkeler ve politikalarda AB’ye uyum ve DTÖ anlaşmalarının getirdiği yükümlülükler vurgulanarak 2000 sonrası tarım reformunun işaretleri verilmiştir (TKB,2006a:48).

Tarımda yeniden yapılanma arayışları çerçevesinde 2000 yılı başından bu yana Tarım ve Köyişleri Bakanlığı sorumluluğunda “Çiftçi Kayıt Sistemi ve Doğrudan Gelir Desteği Projesi” yürütülmektedir (Acar, 2006a:83).

Planlı dönemde uygulanan politikalar, hedefleri tutturma konusunda başarılı olamamıştır (Tablo 1.11.). Özellikle tarım sektöründe hedeflenenlerin çok gerisinde kalınmıştır.

Tablo 1.11. : Kalkınma Planlarında Belirtilen Tarım Politikası Amaçları

Belirtilen Amaçlar	1.Plan	2.Plan	3.Plan	4.Plan	5.Plan	6.Plan	7.Plan	8.Plan
	1963-1967	1968-1972	1973-1979	1980-1984	1985-1989	1990-1994	1996-2000	2001-2005
Gıda verimliliği	+	+	+	+	+	+	+	+
Fiyat İstikrarı	+	+	+		+	+		
Gelir İstikrarı				+		+	+	+
İhracat Artışı		+				+	+	
Kalite Artışı			+		+	+		
Kendine Yeterlilik		+					+	+
Enflasyon Önleyici	+	+	+	+	+	+		
Bütçe Tasarrufu				+	+	+	+	
Görelî Fiyatları Koruma	+	+	+					
Desteklenen Ürün Sayısını Azaltma			+			+	+	
Taban Fiyatlarının Erken Açıklanması			+	+	+	+		
Bazı Ürünlerde Üretim Düşürme			+				+	
Küçük Üreticilere Fazla destek				+				
Dünya Fiyatlarını Hesaba Katma			+	+	+	+	+	+
Yayım Hizmetlerini Geliştirme			+	+		+		+
Tarım İstatistiklerini Geliştirme					+	+	+	+
Zamanında Destek Ödemeleri					+	+		
Üretici-Destek Kurumu İlişkisi iyileştir				+				
Kooperatif Destekleme	+						+	+
Pazarlama Hizmetlerini Geliştirme	+						+	
Bölgesel ve Kırsal gelişme Politikaları								+
Gelir ve Üretim Riski Yönetimi								+
Üreticilerin Örgütlenmesi								+
Çevrenin Gözetilmesi								+

Kaynak: TUSİAD-T/99-12/275:51

Türkiye'de tarım politikalarının değerlendirilmesindeki en büyük güçlük amaçlarının ne olduğunun belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Tabloda, Türkiye'de 1963 yılından başlayarak günümüze kadar gelen kalkınma planlarında öngörülen tarım politikası hedeflerinin bir envanterini sunmaktadır. Bu planlarda, politika hedefi olarak bir tarafta bütçe tasarrufu, enflasyon önleyici türde kısıtlar, diğer tarafta girdi verimliliği, desteklenen ürün sayısının azaltılması, görece fiyatların korunması, yayın ve istatistik, pazarlama altyapısının geliştirilmesi vb. gibi araçlar, amaç olarak belirlenmektedir. Aynı şekilde, bir taraftan dünya fiyatlarının hesaba katılması hesaplanırken, diğer taraftan görece fiyat yapısının değişmemesi hedeflenebilmektedir. Kalkınma planlarında, en tutarlı olarak belirtilen hedefler arasında aslında bir araç olan girdi verimliliğinin artırılması, genel ekonomideki enflasyon sorununun ve tarıma yapılan desteklerin de bunda sorumluluk payı olduğunu varsayan enflasyon düşürücü politikalar göze çarpmaktadır (TÜSİAD, 1999:52).

Türkiye’de milli gelir ve onu oluşturan sektörlerden olan tarım sektöründe yaratılan gelirlerin büyüme oranları, planlanan ve gerçekleşen değerler tablo 1.12’de verilmiştir. Tabloda da gözüktüğü gibi, beş yıllık kalkınma planlarında, planlanan büyüme oranları gerçekleştirilememiştir.

Tablo 1.12. : Türkiye’de Tarım Sektöründe Planlı Dönemlerde Planlanan ve Gerçekleşen Büyüme Oranı

Plan Dönemleri	Tarım	
	Planlanan (%)	Gerçekleşen (%)
1. Plan Dönemi	4,2	3,1
2. Plan Dönemi	4,1	3,5
3. Plan Dönemi	4,6	3,5
4. Plan Dönemi	5,5	2,2
5. Plan Dönemi	3,6	0,8
6. Plan Dönemi	4,1	3,4
7. Plan Dönemi	2,9 - 3,7	0,9
8. Plan Dönemi	2,1	1

Kaynak: Aslan, EREN, Türkiye Ekonomisi, Ankara, 2006:314

1.4.TÜRKİYE’DE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI VE DESTEKLEME YAPISI

Destekleme politikalarının temel amacı üretici ve tüketici kesimlerini dalgalanmalara karşı korumak ve dengeli, adil bir gelir dağılımı amacına ulaşmaktır (İTO, 1999:42).

Ayrıca, gelir dağılımını dengeli ve adil bir yapıya kavuşturmak, tarım sektörünün diğer sektörlerle olan ilişkisini düzenlemek, ekonomide kalkınmaya ivme kazandırmak ve dünya tarım piyasalarında rekabet gücü kazanmak gibi amaçlar da sayılabilir. (İnkaya,2001:112).

Türkiye’de Cumhuriyet dönemi boyunca uygulanmış tarım politikaları özü itibariyle destekleyici, müdahaleci ve koruyucu politikalardır.

Türkiye’de 1930’lu yıllardan 1990’lı yılların sonlarına kadar uygulanmış olan tarımsal destek politikalarında başlıca iki yöntem kullanılmıştır. Bunlardan birincisi; Ürün bazında taban fiyat belirlenerek destekleme alımı yapılması, ikincisi ise; Girdi temini ve ürünün değerlendirilmesi aşamasında sübvansiyon sağlanması(Acar, 2006a:78).

1.4.1. Fiyatlar ve Alım Yoluyla Destekleme

Türkiye'de, tarım kesimine yönelik politikaların esasını, pazar fiyatı destekleri, yani destekleme fiyat ve alım politikaları oluşturmaktadır. Bu kapsamdaki uygulamalar ise çoğunlukla içte destekleyici, dışa karşı koruyucu bir nitelik taşımıştır. Türkiye'de devlet tarafından bazı tarım ürünlerine taban fiyatı verilerek yapılan desteklemeler 1932 yılında buğdayla başlamıştır. Uygulamada, hükümet tarafından taban fiyatları belirlenen ürünler Kamu İktisadi Teşebbüsleri tarafından satın alınmaktadır (İnkaya,2001:117).

Türkiye'de 5 Nisan 1994 kararlarıyla, tarımsal destek politikalarının daha rasyonel bir temele oturtulmasını temin etmek amacıyla bir dizi önlemler alınmıştır. Söz konusu pakette destekleme programının kapsamı ciddi bir biçimde daraltılarak 1993 yılına kadar 24 üründe yapılan destekleme alımları 3 ürüne düşürülerek, hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünler destekleme alımları kapsamından çıkarılmıştır (Acar, 2006a:82). Uygulama halen devam etmektedir.

1.4.2. Girdi Destekleri

Uygulanan bu desteklemeler arasında; ucuz gübre, tohumluk ilaç verilmesi, düşük faizli kredi, vergi muafiyeti, kaliteli tohumluk tahsisi, ithal damızlık ve ucuz sulama imkanının sağlanması uygulamaları yer almaktadır.

Gübre, ilaç, fidan ve tohum alımlarında kilogram başına belirli miktarda destekleme ödemesi yapılmakta, çiftçinin indirimli fiyattan girdi temin etmesi sağlanmaktadır (İnkaya,2001:117).

Bitki ve hayvan hastalıklarına karşı Devletin aldığı genel korunma önlemleri içinde tarımsal ilaçlara sübvansiyon uygulaması vardır.

Tablo 1.13. : İlaç Tüketimi (Ton)

Yıllar	Tüketim
1987	33.000
1990	34.000
1995	34.000
2000	34.000
2001	30.000
2002	31.000
2003	36.000
2004	35.000

Kaynak: TKB,2006b:43.

Türkiye’de uygulanan diğer tarımsal desteklemeler ise, tarımsal yatırımlarda uygulanan teşvikler, gümrük

vergi indirimleri, bazı gelir vergisi indirimleri, tercihli krediler ve 1995 yılında son bulan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan yapılan desteklemelerdir.

1.4.3. Doğrudan Gelir Desteği

DGD, ürün çeşidi ve üretim miktarından bağımsız olarak tarımsal faaliyette bulunan çiftçiye yapılan sabit gelir desteği olarak ifade edilebilir. Dünyanın gündeminde yer alan bir politika olmasının temel nedeni, piyasaya etkisinin en az olması ve uluslararası ticaretin serbestleşmesine katkıda bulunmasıdır. Türkiye'deki uygulama biçimiyle önceki tarım destekleri yerine ikame edilen ve herhangi bir şart koşulmadan tamamen işlenen arazi başına verilen bir destektir (TKB, 2006a:51).

Türkiye'de DGD uygulamasına geçilmesi ile aşağıdaki hedeflerin gerçekleşmesi amaçlanmıştır:

- Üretim faktörleri için gerekli finansmanın dolaylı yöntemlerle değil, doğrudan üreticilere ulaştırılması,
- Geçmişte uygulanan tarımsal destekler gerçek üreticilere ulaşmadığından, bu desteklerin zamanla kaldırılması ve ülke ekonomisine getirdiği aşırı finansman yükünün azaltılması,

Devlet tarafından sağlanan bazı sübvansiyonların kaldırılması sürecinde, üreticilerin bütçe olanakları ile desteklenmesi ve desteklerin bütçe disiplini içerisinde alınması (TKB, 2004:73)..

- Piyasalara müdahalelerin azaltılarak, fiyatların serbest piyasada oluşmasının sağlanması,

- Ülke genelinde üretici kayıtlarının doğru alınması, elde edilen bu kayıtların her yıl güncelleştirilerek sağlıklı tarım politikalarının oluşturulması ve Avrupa Birliği'ne uyum için gerekli zeminin hazırlanması,

- Uygulamanın şeffaf yürütülmesi ve seçilen hedef kitleye bağlı olarak daha adaletli gelir dağılımının sağlanabilmesi (Acar, 2006a:83).

DGD kavramı, Türkiye'de ilk defa 1990'lı yılların ikinci yarısında VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında ve ARIP projesi çerçevesinde IMF'ye 1999 ve 2000 yıllarında verilen niyet mektuplarında yer almıştır. Bu yaklaşımlar neticesinde, DGD sistemi 2000 yılında ilk önce pilot olarak 4 ilde, daha sonra ülke genelinin tümünde uygulanmıştır. Bu uygulamalara ait sonuçlar Tablo 1.14. 'de verilmiştir.

Tablo 1.14. : Doğrudan Gelir Desteği uygulamalarının çeşitli açılardan sonuçları

Göstergeler	2001	2002	2003	2004
Üstlimit (Dekar)	200	500	500	500
Alt ümit (dekar)	5	1	0,1	0,1
ödenen (YTL/da)	10	13,50	16	16
Başvuru Süresi (ay)	3	2	4	3,5
Kayıt Altına Alınan Bilgiler	Çiftçi + arazi	Çiftçi + arazi	Çiftçi +	Çiftçi + arazi + ürün +
			arazi +	tüzel kişilik + ilçe bazında
			ürün	verim ve üretim
Veri Girişi	Off-line	On-line	On-line	On-line
Çiftçi Sayısı (milyon)	2,18	2,58	2,75	2,17
Kayıt Edilen Alan (milyon da)	122	163	167	167
Desteklenen Alan (milyon da)	118	162	165	166
Desteklenen Miktar (Milyar YTL)	1,18	2,18	2,64	2,66

Kaynak: TKB, 2006a:52

Doğrudan gelir desteğinin uygulamasının, DGD amaçlarında belirtilen olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönleri olmuştur. Bunlar; ödemelerin toprak miktarı esas alınarak yapıldığından arazi miktarının olduğundan yüksek gösterilmesi, tarım arazisi olmayan yerlerin tarım arazisi gibi gösterilip daha fazla yardım alınması ve çiftçi

olmayanların kayıt yaptırıp gerçek çiftçi sayısının belirli olmaması, sistemin kaydı zorunlu tutmayıp gönüllük esasına dayanması, sistemin ziraatla uğraşan kesime yönelik olup hayvancılıkla uğraşan kesime olmaması ve üretimi ve verimi teşvik etmeyen, çiftçiyi özendirmeyen bir yapısının olması gibi olumsuz yönleri vardır.

Türkiye’de yıllar itibariyle toplam destekleme türlerinin dağılımına baktığımızda, tablo 1.15.’den de görebileceğimiz gibi fiyat desteği, teşvik primleri ve kredi desteği 2003 yılından sonra hemen hemen sıfırlanmıştır, bu desteklerin yerini DGD almıştır.

Tablo 1.15. : Tarıma Yapılan Transferler (Milyon US \$)

Destek Türleri	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Fiyat destekleri	141,00	332,90	110,20	26,70			
Girdi sübvansiyonları	386,50	206,20	104,20				
Fiyat pirimleri	46,80	19,20	9,80	11,10	27,60		
Telafi edici ödemeler	87,51	40,10	21,22	27,93	28,17	1,39	38,60
Tarımsal kredi desteği	65,64	623,98	208,08	28,60	209,99	198,98	205,60
Fark ödeme	21,88	317,79	276,62	123,71	179,75	247,86	688,81
Hayvancılık destekleri	43,76	17,64	35,90	55,20	71,77	60,02	261,27
DGD		3,21	68,54	1.248,43	1.562,80	1.731,50	1.746,51
Genel Hizmetler	85,70	102,00	103,40	144,20			
Tarımsal Kit'lere Destekler	87,51	309,58	1.639,53	1.952,12	763,29	331,64	1.334,56
İhracat sübvansiyonları		70,58	71,81	91,12	84,51	62,14	103,92
ARIP Transferleri			39,17	19,29	31,52	18,15	19,30
KKDF	4,50						
Toplam	970,80	2.043,18	2.687,47	3.728,40	2.859,40	2.651,68	4.398,57

Kaynak: TKB,2006b:53

1.5. TARIMSAL DESTEKLEMELERİN FİNANSMAN KAYNAKLARI

Türkiye tarımsal destekleme politikalarının gerçekleştirilmesinde kullanılan finansman kaynakları, çeşitli fonlardan, bütçeden ve T.C. Ziraat Bankası'ndan sağlanmaktadır.

1.5.1. Fonlar

Bütçenin katı ilkelerinden kurtulma gerekçesiyle, özellikle 1980'li yıllarda pek çok fon kurulmuştur. Bu fonların çoğu da zamanla amacından saptırılmıştır.

Tarımsal destekleme amacıyla tesis edilen en önemli fon Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'dur. Diğer önemli iki fon ise, Geliştirme ve Destekleme Fonu ve Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'dur (İTO, 1999:93).

Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu, Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu kararları ile gübre, zirai ilaç, tohum ve süt teşvik primi sağlamaktadır. Geliştirme ve Destekleme Fonu, tarım, hayvancılık ve besicilik alanlarındaki faaliyetleri desteklemiştir (Cansu Çetin,2002:151). Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu ise, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak, yatırımların yönlendirilmesi ve kredi maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla kurulmuştur (İnkaya,2001:123).

1.5.2. Bütçe

Tarımsal destek sağlamak ve tarımsal kuruluşlara görev zarar ve sermaye transferleri yapmak amacıyla bütçeden kaynak transfer edilmektedir. Bütçeden yapılan ödemeler, tarımsal kuruluşlara görev, zarar ve sermaye transferleri şeklinde yapılan kaynak aktarımlarıdır. Bu kuruluşların başlıcaları, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Tekel ve TMO'dur (İnkaya,2001:123).

1.5.3. T.C. Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankası

T.C. Merkez Bankası'nın tarım kesimine doğrudan bir kredilendirme politikası olmamakla birlikte, 1995 yılına kadar, İktisadi Devlet Teşekküllerine özellikle TMO'ya önemli krediler verilmiştir (İnkaya,2001:123).

Türk bankacılık sektöründe tarım sektörüne finansal destek sağlayan tek kuruluş T.C. Ziraat Bankası'dır. Türk çiftçisinin kalkınmasına, tarımsal üretimin artırılmasına ve tarım sektörünün gelişmesine yönelik kredileri düzenlemek, dağıtmak, denetlemek ve tarımın gelişmesine katkıda bulunacak her türlü girişimde bulunmak, bankanın görev ve yetkileridir (İTO,1999:95).

Bankanın kredileri, işletme ve yatırım kredileri olmak üzere iki grupta verilmektedir. İşletme kredileri, genellikle küçük çiftçilere girdi sağlamak amacıyla verilen kredilerdir. Yatırım kredileri ise, tarımsal üretim faaliyetleri sonucunda elde edilen veya yetiştirilen tarımsal ve hayvansal ürünler ile su ürünlerinin pazarlamasından önce yarı işlenmiş veya işlenmiş hale getirilmesini sağlayacak sınai tesislerinin kurulması amacıyla kullanılmaktadır (İnkaya,2001:125).

Yıllar itibariyle Bitkisel ve hayvansal ürünlerdeki T.C. Ziraat Bankasının vermiş olduğu kredi faiz oranları tablo 1.16.'da verilmiştir.

Tablo 1.16. : Kredi Faiz Oranları (%)

Yıllar	Bitkisel	Hayvansal
1980	16	16
1985	32	32
1990	46,5	38,5
1995	50	43
2000	43	43
2001	94	94
2002	68	68
2003	51	51
2004	25	25
2005	20	20
2006	20	20

Kaynak: TKB,2006b:52.

1.6. MALİ YARDIM POLİTİKALARI YÜRÜTÜCÜLERİ

Tarımsal üretimin hava şartlarına büyük ölçüde bağlı olması nedeniyle çiftçiler, kuraklık, sel, don gibi doğal afetlerden zarar görmektedirler. Aynı zamanda, yol, su, elektrik, haberleşme, sağlık, eğitim gibi hizmetlerde de eksiklikler mevcuttur. Tarım sektöründe yaşanan bu sorunlar nedeniyle çiftçiler, sorunların çözümüne

yardımcı olmak ve isteklerini ilgili kişi ve kuruluşlara iletmek amacıyla örgütlenme gereğini duymuşlardır (Cansu Çetin,2002:152).

Türkiye'de tarım sektörünün örgütlenmesinde, "Kooperatifler, Kamu İktisadi Kuruluşlar, Ziraat Odaları ve Hizmet Birlikleri" esas yapıyı meydana getirmektedir (T.C Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı,1997:241).

1.7. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ VE KURULUŞ SÜRECİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünyada barışı sürekli kılmak, uluslararası ekonomik işbirliğini gerçekleştirmek, ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak ve asıl önemlisi uluslararası ticareti serbestleştirmek amacıyla, o dönemde yaşanan ekonomik milliyetçilik akımlarına bir tepki olarak, 1944 yılında gerçekleştirilen Bretton Woods Konferansı'nda, günümüzdeki adıyla Dünya Bankası (DB) olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) olarak üç kuruluşun kurulması kararlaştırılmıştır. DB Avrupa ekonomisinin onarımına

yardımcı olmakla, IMF ise uluslararası mali sistemin düzenli biçimde işlemlerini sağlamakla görevli idi.

Savaş sonrası ekonomisinin IMF ve DB'den sonra üçüncü ayağını teşkil etmesi ve uluslararası ticareti serbestleştirilmesi amacıyla kurulması düşünülen ITO Anlaşması, imzalanmasına rağmen, ilgili ülke hükümetlerince benimsenmemesi sonucu henüz başlangıçta ölü olarak doğmuştur.

Öte yandan, ITO'nun kuruluş müzakereleri devam ederken, belirli mallar üzerinde tarife indirimlerinde bulunmak ve ITO'nun ülkelerce onaylanmasına kadar geçecek sürede bu indirimleri uygulamaya koymak amacıyla, 23 ülke Ekim 1947'de Cenevre'de "geçici" olarak nitelendirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) imzalamışlardır. ITO'nun kurulmaması üzerine, "geçici" olma özelliğine rağmen GATT, 1948-1994 yılları arasında uygulanmaya gelmiş ve dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur.

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturularak, 01.01.1995

tarihi itibariyle Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) (World Trade Organization-WTO) dönüştürülmüştür. DTÖ'yü kuran anlaşma ile DTÖ'nün, Uruguay Round sonuçlarını oluşturan bütün metinleri kapsayacak biçimde GATT'ın yerine geçmesi kabul edilmiştir (Uçtu,2004:6).

1.7.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Amacı

DTÖ'nün amacı, ülkeler arasındaki ticari akımların mümkün olabildiğince öngörülebilir, serbest ve olağan olması için gerekli çerçeveyi oluşturmak ve bu amaca yönelik kuralları koymaktır. Bu anlamda DTÖ, ülkeler arasındaki ticaretin küresel kurallarını koymaya çalışmaktadır.

1.7.2. DTÖ kapsamında Türk Tarım Sektörü'nün Değerlendirilmesi

Türkiye, DTÖ sınıflanmasında GYÜ gurubunda yer aldığından, bu ülkelere tanınacak ayrıcalıklardan yararlanma hakkına sahip olmuştur. Türkiye, müzakerelerde, özellikle pazara giriş başlığında korumacı bir yaklaşım benimseyerek, gümrük vergilerinde minimum indirim sağlayacak formülü savunmuştur. DTÖ tarafından, 2004 yılında kabul edilen çerçeve metin kapsamında, iç destekler, pazara girişler ve ihracat

teşvikleri ile ilgili alınan kararlar Türkiye açısından değerlendirilmiştir.

1.7.2.1. İç Destekler

DTÖ Tarım Anlaşması gereği, de minimis kuralına tabi olan ve bu nedenle iç destekler alanında taahhütte bulunmayan Türkiye, G/AG/NG/W/106 simgeli müzakere teklif metninde, öncelikle, tarımsal yapıların politika hedeflerine bağlı olarak değişkenlik arz ettiklerinden, yurt içindeki destek politikalarının doğaları itibariyle dinamik olduğunu ve GYÜ’lerde etkili bir yurt içi destek stratejisinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Metinde, Türkiye’nin iç desteklerle ilgili bu temel görüşünün yanında, şu görüşlere de yer verilmiştir (WTO Notifications):

- Nüfustaki artıştan dolayı, uzun vadeli gıda güvencesi sağlama ve kendine yeterli olma kadar sosyal, siyasal ve ekonomik istikrarı sağlama gerekliliği de Türkiye’nin tarım sektörünü yurt içinde destekleme politikasını haklı kılmaktadır.

- “*de minimis*” şartıyla, Tarım Anlaşması’nın, ticaret ve üretim üzerinde olumsuz etkileri olan kırmızı kutu (kehribar kutu ya da amber box) önlemlerinin kullanımını

düzenlediği aşıkardır. Ancak, şu ana kadarki uygulama, GYÜ'ler böyle bir imkana sahip değilken, GÜ'lerin, finansal kaynaklarının sağladığı avantajla, indirim tabi olduğu halde, “*de minimis*” seviyesinde bile, yoğun yurt içi destekler sağladığını göstermektedir. Bu durum bizi, yurt içi desteklerin kullanımı konusunda Anlaşmanın içeriğine ve ruhuna tam bir uyum sağlayacak şekilde adil bir uygulamanın gerekli olduğu sonucuna götürmektedir.

- Bu çerçevede, GYÜ'ler için “*de minimis*” seviyesi karşılıklı olarak anlaşılan bir seviyede artırılmalıdır.

- Değişen üretim şartları göz önünde bulundurularak, GYÜ'lere ürün bazında “*de minimis*” yerine toplam bazda “*de minimis*” uygulama esnekliği sağlanmalıdır.

- Türkiye, Ek II çerçevesindeki yeşil kutu önlemlerinin devamını desteklemektedir. Yeşil kutu önlemlerinin ticarete zarar verme ihtimali olan etkilerini minimize etmek için Türkiye, açık tanımların yapılmasını ve Tarım Anlaşması Ek II'nin hedeflerine uygun bir şekilde kuralların konulmasını teklif etmektedir.

a. Kırmızı Kutu

Kırmızı kutu destekleri UT sonunda imzalanan DTÖ Tarım Anlaşmasında yasaklanan ve zaman içinde tamamen ortadan kaldırılması istenen destekleri temsil eden kategoridir (Acar, 2006a:60).

Türkiye’de Tarımsal destekleme politikası tablo 1.17’de gösterildiği gibi, 2000 yılında başlatılan reform paralelinde daha çok doğrudan ödemelere kaydırılmıştır. Dolayısıyla, iç destekler altında Kırmızı Kutu Tedbirleri arasında bulunan girdi destekleri, fiyat yolu ile desteklemeler ve primler, toplam destekleme bütçemizin içerisinde çok az bir paya sahiptir (Örnek,2007:338).

Tablo 1.17. : Türkiye’de tarımsal Destekleme Araçlarının Tarımsal Destekleme Bütçesi İçerisindeki Payı (%)

Tarımsal Destekleme Araçları	Bütçe Payı
DGD Ödemeleri	45
Fark Ödeme Uygulaması	13
Hayvancılık Destekleri	12
Kırsal Kalkınma Destekleri	10
Telafi Edici Ödemeler	5
Ürün Sigortası Ödemeleri	5
ÇATAK Programı Destekleri	5
Diğer Destekler	5
Toplam	100

Kaynak : AÜ,2007:338

b. Mavi Kutu

Bu kutu indirim dışında tutulan istisna destekleri içermektedir. Mavi kutu destekleri arasında fındık ve tütünde uygulanmakta olan alan daraltması ve çay budama tazminatları yer almaktadır (Acar, 2006a:60).

Çerçeve metinde üretimi sınırlayan destekler yanında, üretime bağlı olmayan destekler de Mavi Kutu kapsamına alınmış ve toplam tarımsal üretim değerinin %5'i oranında mavi Kutu desteği verilmesine imkan tanınmıştır. Türkiye'de bu kutuya giren destekleme tedbirlerinin parasal değerinin çok düşük olması nedeniyle, bu alanda Türkiye'yi olumsuz etkileyecek bir yükümlülük söz konusu değildir (Örnek,2007:339).

c. Yeşil Kutu

Yeşil kutuya indirme tabi olmayan destekler girmektedir. DTÖ, Yeşil Kutu içerisinde yer alan Doğrudan gelir desteği olmak üzere, kırsal kalkınma, gıda güvenesi, alt yapı yatırımları, genel hizmetler gibi desteklerin, ticareti bozan etkiler olmadığını kabul etmiştir. Türkiye, 2006-2010 tarım stratejisini, Yeşil kutu çerçevesinde belirlediğinden, tarım desteklemelerinde

DTÖ açısından herhangi bir sorun yaşanmayacağı düşünülmektedir (Örnek,2007:339).

1.7.2.2. Pazara Giriş

Pazara giriş yani gümrük vergilerinin indirilmesi konusu ile ilgili olarak çerçeve metinde GYÜ'ler için bahsedilen ayrıcalıklar ve özel ürün tespiti yoluyla, hayvansal ürünler başta olmak üzere bölgesel kalkınma, gıda güvencesi açısından önem taşıyan tarım ürünleri için ayrıcalıklı işlemlerden yararlanılması mümkün olabilecektir.

1.7.2.3. İhracat Teşvikleri

Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı için sağladığı teşvikler, çok düşük miktarlarda kalmaktadır. Ayrıca ihracat kredileri içerisinde tarım ürünleri yer almadığından müzakerelere ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması yönünde atılacak adımların bu teşvikleri azaltma yönünde bir yükümlülük getirmesi beklenmemektedir. Ancak, GÜ'lerin uyguladıkları ihracat teşviklerinin kaldırılması Türkiye çıkışlı tarım ürünlerinin dış pazarlardaki rekabet gücünü artıracığından olumlu bir sonuç doğurabilir (TKB,2006a:60).

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM SEKTÖRÜ

ÖZELLİKLERİ VE POLİTİKA UYGULAMALARI

2.1. ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN OLUŞUMU

İnsanoğlunun bilinen en eski üretim faaliyeti olan tarım; taşınmış olduğu yaşamsal önem sebebiyle bütün dünyada insanların her zaman özel önem verdikleri bir sektör olmuştur. Başta gıda güvenliği, kendine yeterlik, beslenme, gelir dağılımında adaletin sağlanması olmak üzere, çeşitli gerekçelerle dünyanın hemen her yanında yoğun koruma ve desteğe konu olan bir sektördür (Acar, 2006b:175). Topluluğun oluşum aşamasında ortak bir tarım politikası belirlenmesi oldukça uzun bir zamana yayılmıştır. 1944 yılından başlayarak, ticareti geliştirmek, tarım ürünleri açısından dünyada varolan dengesizliği gidermek, tarımsal kalkınmayı hızlandırmak ve açlık sorununa çözüm bulmak gibi amaçlarla Birleşmiş Milletlere bağlı olarak çeşitli organlar kurulmuştur (İnkaya, 2001:5).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulduğu yıllarda tarım sektörü, üye ülkelerin ekonomi ve

politikaları açısından büyük bir önem arz etmiştir. Tarımsal kesimde gelir dalgalanmalarını önlemek ve bu kesimde çalışanların refah seviyelerini yükseltmek, amacıyla ortak bir tarım politikasının gerekliliği 30 Haziran 1960'da Avrupa Komisyonu'nda görüşülerek bu konuda müzakereler başlamıştır. Hukuki temelleri Roma Antlaşmasınının 3/d maddesinde yatan OTP'nin ilk ciddi adımları 1960-1964 yılları arasında atılmıştır. OTP, üye devletlerin milli mevzuatlarında uyumla gerçekleştirilen bir tarımsal üretim ve yapı politikasını, bir tarımsal Pazar ve fiyat politikasını ve aynı zamanda üyelerin az gelişmiş bölgelerine ek yardım sistemini de kapsayan bir ortak finansman politikasını birlikte uygulamayı öngörmüştür (Gürkan, 1993:18).

II. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Avrupa kıtasında çok ciddi bir sorun olarak ortaya çıkan gıda yetersizlikleri, OTP'nin oluşturulmasında başka bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, aşağıda sıralanan faktörler de böyle bir politikanın oluşturulmasını gerekli kılmıştır.

- Tarımın ve tarımda çalışan aktif nüfusun, AET kurucusu 6 ülkede (Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika

ve Lüksemburg), önemli bir yerinin olması nedeniyle, gelir düzeyinin korunması ve artırılması gerekliliği,

- Her ülkenin tarımı destekleme amacıyla farklı düzeylerde harcama yapması ve bunun rekabet koşullarına olumsuz etkisi,

- Tarım ürünleri fiyatlarının her ülkede farklılık göstermesi ve bunun ülkeler arasında malların serbest dolaşımını sağlayabilecek serbest rekabet koşullarına olumsuz etkisi,

- Gıda maddeleri fiyatlarının, ülkeler arasında farklı düzeylerde seyretmesinin, ücret düzeylerini de etkilemesi ve bunun ülkeler arasında maliyet farklılıklarına yol açması, böylece tarım dışı sektör mallarının serbest dolaşımında rekabet koşullarının olumsuz etkilenmesi,

Yukarıda belirtilen bu faktörlerin etkisiyle, tarım sektöründe üyeler arasındaki farklı yapıyı aynı seviyeye getirebilmek amacıyla bir OTP'nin belirlenmesi öngörülmüştür. Böylece, 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe giren AET'yi kuran Roma Antlaşması ile OTP'nin yasal temeli oluşturulmuştur. AB'nin OTP'nin hedeflerinin saptandığı 1958 Stresa Konferansı sonrası, 1962 yılında OTP'ye yönelik ilk ortak piyasa düzeni olan "Tahıllara İlişkin Ortak Piyasa

Düzeni" oluşturulmuş böylece OTP resmen hayata geçirilmiştir (Topcu, 2005: 25).

1957 Roma Antlaşması'nda genel hatlarıyla atıfta bulunulan, ancak esas itibariyle 1962'de oluşturulan Ortak Tarım Politikası, AB'nin ilk ortak politikasıdır (Acar, 2006b:176).

2.2. ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN AMAÇ VE PRENSİPLERİ

2.2.1. Ortak Tarım Politikası'nın Amaçları

AB'yi bir ortak tarım politikası oluşturmaya iten koşullar şunlar olmuştur:

- İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan besin kıtlığının yarattığı kaygılar,
- AB aktif nüfusunun büyük bölümünü oluşturan tarım çalışanlarının gelirlerinin artırılması,
- Ulusal tarım politikaları arasındaki derin farklılıkların giderilmesi

OTP'nin amaçları iki başlık altında incelenebilir: Beş amaç ve Stresa hedefleri.

a) Ortak Tarım Politikasının Beş Amacı

Roma Antlaşması'nın 39., Amsterdam Antlaşması'nın 33. maddesine göre Ortak Tarım Politikasının beş amacı sırayla;

- Avrupa'da besin güvenliğinin sağlanması, başka bir deyişle düzenli bir ürün arzının garanti altına alınması,

- Tarımda verimlilik düzeyinin yükseltilmesi,

- Tarımsal Pazarlarda istikrar sağlanması,

- Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin, gelirlerinin artırılması yoluyla yükseltilmesi, tarımda çalışanlara adil bir yaşam standardının garanti edilmesi,

- Tüketicilere uygun fiyattan tarımsal ürün sağlanması,

b) Stresa Konferansı Hedefleri

1958 Stresa Konferansı'nda ana hedeflerden hareketle, şu amaçlar belirlenmiştir:

- Rekabetçi olabilmesi için, Avrupa'nın tarımsal yapısının değiştirilmesi,

- Tarımsal fiyatların, üretim fazlasına yol açmamak kaydıyla, yeterli düzeyde tutulması,

- Avrupa tarımının dış rekabete karşı korunması (Dura, 2003:264).

Roma Antlaşması'nın 37. maddesinde sözü edilen Stresa Konferansı, 3–12 Temmuz 1958 tarihinde İtalya'nın Stresa kentinde yapılmıştır. Konferansta alınan kararlar, OTP'nin temel esaslarını ortaya koyması bakımından önemlidir (Yücel, 2000:141).

2.2.2. Ortak Tarım Politikası'nın Ana Prensibi

AB, Ortak Tarım Politikasını üç temel prensip üzerine inşa etmiştir. Tek Pazar prensibi, Topluluk Tercih prensibi ve Ortak Mali Sorumluluk prensibi olarak belirlenen bu prensiplerin içeriği, esasen OTP'nin de temel felsefesini oluşturmaktadır (Acar, 2006b:176).

2.2.2.1. Tek Pazar Prensibi

Bu prensibin amacı Avrupa Birliği'nde tarımsal alanda bir ortak pazarın tesisi ve tarımsal ürünlerin üye ülkeler arasında serbestçe dolaşabilmesinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla bu prensip Birlik içi gümrük vergilerinin, ticaretteki diğer engellerin ve rekabeti bozabilecek sübvansiyonların kaldırılmasını ifade eder.

2.2.2.2. Topluluk Tercihii

Bu prensiple Birlik ürünlerinin satışına öncelik verilmesi hedeflenmiştir. Birlik fiyatlarının dünya fiyatlarının üstünde olması nedeniyle, iç piyasanın ucuz ithalattan ve dünya piyasalarındaki aşırı dalgalanmalardan korunması OTP amaçları arasındadır (Atakan, 1998:14).

2.2.2.3. Ortak Mali Sorumluluk

Avrupa Birliği içinde özellikle ortak fiyat politikasının uygulanması tarım sektörünün ortaklaşa finansmanını gerektirir. Böylece ortak mali sorumluluk üye devletler arasında paylaşılmış olacaktır (TKB,2003:4).

2.3. ORTAK TARIM POLİTİKASININ ARAÇLARI VE İŞLEYİŞİ

Modern anlamda tarımın desteklenmesini ilk ortaya koyan Hollanda'dır. Başlangıçta Hollandalılar bu konuda çok eleştirildiler. Ancak Hollanda 1962 senesinde tarımın desteklenmesi gerektiğini söyledikten sonra bu söz Ortak Tarım Politikasının temelini teşkil etti (İTO, 1999:42).

Ortak Tarım politikası, ürün tabanında ortak piyasa düzenlemeleri içerir. İç ve dış piyasaya yönelik, fiyat politikası araçları kullanır. Bundan başka, yapısal politikaları ve bir finansman politikası vardır. Belli bir karar mekanizması çerçevesinde işler (Dura, 2003:265).

2.3.1. Ortak Piyasa Düzenlemeleri

Ortak Piyasa Düzenleri, ayrı ayrı her ürün için, o ürünün üretim ve pazarlama koşulları dikkate alınarak belirlenen düzenlemelerdir. Tarım ürünlerinin tümünün aynı üretim ve pazarlama şartlarına tabi olmaması nedeniyle birden fazla piyasa düzeni oluşturulmuştur. Bu sistemin sürdürülebilmesi için iç piyasada destek, dış pazarlara karşı da koruma mekanizmaları belirlenmektedir (Acar, 2006b:177).

Ortak piyasa düzenlemeleri üçe ayrılır: Müdahale ve koruma, koruma, doğrudan destek düzenlemeleri.

2.3.1.1. Müdahale ve Koruma Düzenlemeleri

İç piyasada müdahaleye, dış kaynaklı rekabete karşı ise korumaya yöneliktir. Müdahale ilgili kurumlarca ürün alımı şeklinde yapılır. Amaç, fiyatların belli bir düzeyin altına inmesini önlemektir. Koruma

düzenlemeleri dış kaynaklı rekabete karşıdır. Bu amaçla düşük fiyatlı yabancı ürünlere ithalat vergisi uygulanır.

2.3.1.2. Koruma Düzenlemeleri

Dış rekabete, düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı koruma sağlar. Mekanizmanın başlıca aracı gümrük vergileridir.

2.3.1.3. Doğrudan Destek Düzenlemeleri

Belirli özelliklere sahip ürünlerin üreticilerine yapılan doğrudan parasal yardımlardır. Gaye çiftçilerin gelir düzeyini korumaktır (Dura, 2003:265).

2.3.2. Fiyat Politikası Araçları

AB’de iki tür fiyat politikası uygulanmaktadır.

- İç piyasaya yönelik ortak fiyat politikası,
- Dış piyasaya yönelik fiyat politikasıdır.

OTP’nin Pazar ve fiyat mekanizmasının temelinde, söz konusu ortak fiyatların düşmesi halinde piyasaya müdahale edilmesi ve aradaki farkın destekler yoluyla birlikte Birlik bütçesinden karşılanması bulunmaktadır (Acar, 2006b:178).

2.3.2.1. İç Piyasaya Yönelik Ortak Fiyat Politikası

Topluluk içi üretim ve ticarete uygulanan fiyatlarla ilgilidir. Hedef fiyat, müdahale fiyatı, geri çekme fiyatı ve satın alma fiyatı olarak adlandırılmaktadır.

Hedef Fiyat; Tavan fiyatı niteliğinde olan hedef fiyat, hem tüketicileri aşırı fiyat artışından koruyan, hemde üreticilere sağlanması arzu edilen fiyattır (ağlayan, 1985:28).

Müdahale Fiyatı; bir “taban fiyatı” niteliğindedir. Fiyatların “hedef fiyat’ın” altına düşmesi durumunda üreticilere sağlanan en düşük garanti düzeyini ifade eder. Tarımsal ürünün, topluluk içinde satılabileceği minimum fiyattır. Hedef fiyatın yaklaşık %10 (daha sonra %35) altında belirlenir. İşlevi; çiftçi gelirinin, belli bir düzeyin altına inmesini önlemektir (Dura, 2003:267).

Geri Çekme Fiyatı; Üretici kuruluşların, ürünün piyasaya aşırı derecede arz edildiği dönemlerde meydana gelen fazlalığı gidermek amacıyla ürünün piyasadan çektikleri fiyat düzeyini ifade etmektedir. Meyve, sebze ve balık için uygulanmaktadır (Çetin, 2002: 56).

Satın Alma Fiyatı; Devlet kurumlarının, ürünleri piyasadan satın alış fiyatıdır. Satın alma fiyatı, geri çekme fiyatının altındaki bir düzeyde saptanmakta, meyve ve sebzelerde uygulanmaktadır (Acar,2006b:178).

2.3.2.2. Dış Piyasaya Yönelik Ortak Fiyat Politikası

Topluluk dış ticaretinde uygulanan fiyatlarla ve mekanizmalarla ilgilidir. Eşik fiyat ve ihracat iadesi olmak üzere iki araç kullanılmaktadır.

Eşik Fiyat; Üçüncü ülkelere karşı, “sınırdaki koruyucu fiyat” niteliğindedir. İthal edilen tarımsal malların, birlik sınırlarını geçmesine izin verilen en düşük fiyatlarıdır. Söz konusu malların, eşik fiyatın altında Birliğe girmesi yasaktır. Ürünlerin eşik fiyatının altında girdiğinde ithalat fiyatı ile eşik fiyat arasındaki bu fark, ithalatçıdan prelevman vergisi olarak alınır, DTÖ Tarım Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte prelevman vergisi gümrük tarifelerine dönüştürülmüştür (Dura, 2003:268).

İhracat İadesi; Fiyatları dünya fiyatlarının üstünde seyreden Topluluk ürünlerinin ihracatını teşvik etmek ve ihracat fazlası ürün stoklarını eritmek için ihracatçılara,

dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki farka eşit tutarda yapılan ödemedir.

Fiyat desteğinin yanı sıra AB çiftçilerine sağlanan başka destekler de söz konusudur. Bunların başında son yıllarda giderek ön plana çıkmakta olan, üretimden bağımsız doğrudan destek ödemeleri gelmektedir. Belirli ürünler için verilen işleme desteği, zeytinyağı gibi bazı ürünlerin tüketimini teşvik etmek için sağlanan tüketim desteği ve üreticilerin ürünlerini piyasaya sürme yerine özel depolarda saklanmalarını sağlamaya yönelik depolama desteği de sağlanmaktadır (Acar, Kasım, 2006:179).

2.3.3. Finansman Mekanizması

Avrupa birliği, ortak tarım politikasının finansmanını, Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'ndan (FEOGA) sağlar. FEOGA 1967'de oluşturulmuştur. FEOGA iki bölümden oluşur;

- Garanti Bölümü: FEOGA bütçesinin yaklaşık %90'ını kapsar. Ortak tarım politikasının fiyat ve Pazar mekanizmalarının gerektirdiği harcamalar buradan yapılır.

- Yönlendirme Bölümü: FEOGA bütçesinin yaklaşık %10'unu oluşturur. Yapısal politika önlemlerinin tamamı ile bazı kırsal kalkınma önlemlerinin finansmanında kullanılır (Dura, 2003:270).

AB'nde tarımda sübvansiyon yapmak için kurulmuştur. Tarım sübvansiyonu yapma prensibi ise şöyledir; Her yıl tarım ürünlerinin ihtiyaca göre bir planlaması yapılır. Üretilen ürüne bir fiyat biçilir. Dünya serbest piyasasındaki fiyat ile arasındaki fark üreticilere bu fondan (FEOGA) ödenir (Çakmak, 2005,45).

Fon, Birliğin yüksek fiyatlı destekleme politikasının finansmanını sağlamaktadır. Fonun Gelirleri ise şunlardır:

- Prelevmanlar,
- Ortak piyasa düzeni kapsamına giren tarım ürünlerinin üçüncü ülkelerden ithalatından alınan vergiler,
- Ortak piyasa düzeni içindeki seker vergileri,
- Ortak Gümrük Tarifesine göre, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta alınan gümrük vergileri,
- Katma değer vergisinin bir kısmı (Atakan, 1998:15).

2.3.4. Karar Mekanizması

Avrupa Birliği, Ortak Tarım Politikası esas itibariyle, Komisyon tarafından geliştirilir, Konsey tarafından kabul edildikten sonra uygulamaya konulur.

2.3.5. Ortak Tarım Politikası'nın Geçirdiği Değişim

Kırk yılı aşkın bir süredir yürürlükte olan OTP, genel kanının tersine 10 yıl öncesine göre bugün oldukça farklıdır. Yürürlüğü girdiği 60'lı yıllardan beri OTP'de özellikle aşağıda belirtilen hususlarda karşı karşıya kalınan yeni yeni güçlükleri aşabilmek için çok ciddi bir değişim geçirmiştir.

- İlk yıllarda gıda güvenliği ve verimliliğin artırılması konularına odaklanmış iken, bu durum 1980'li yıllarda üretim fazlalığı, aşırı bütçe yükü ve uluslar arası platformda sürtüşmeye yol açmıştır.

- Rekabet edebilirlik üzerine odaklanmış olan 1992 MacSharry reformları ile fazla stoklar eritilmiş, gelir dengeleyici önlemler beraberinde de çevre ile ilgili düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur.

- Sürdürülebilirlik üzerine odaklanmış olan gündem 2000 reformları ile bütçede de ciddi kısıntıya giderken,

aynı zamanda pazarda rekabeti, kırsal kalkınmayı teşvik eden ve çevreyi daha fazla gözetmeci anlayışıyla birlikte ürün kalitesini güvence altına alan önlemler yürürlüğe sokulmuştur. Ayrıca aşağıda tablo halinde verilmiştir.

İlk Dönemler	Kriz Yılları	1992 Reformu	Gündem 2000	Gelecek
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Gıda Güvenliği ▶ Verimliliğin Artırılması ▶ Pazar İstikrarı ▶ Gelir Desteği 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Aşırı Üretim ▶ Anormal Bütçe Yüğü ▶ Uluslar Arası Alanda Sürtüşme ▶ Yapısal Önlemler 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Azalan Stok Fazlalıkları ▶ Çevre ▶ Geliri Dengeleme ▶ Dengeli Bütçe 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Dünya Pazarlarında Rekabet Edebilirlik ▶ Kırsal Kalkınma ▶ Çevre ▶ Kalite 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ OTP'de Devamlı Düzenleme ▶ Yeni Gereksinimler İçin Enstrümanlar

Değişiklikleri getiren işlemler kendiliğinden cereyan etmemiş olup süreç içerisinde ortaya çıkan yeni gelişmeler neticesinde ihtiyaca binaen hasıl olmuştur. Değişim tarım politikasının belirlenmesinde çok az rolü olan farklı sosyal kesimlerin etkisinden ziyada esas itibariyle yerel faktörlerden kaynaklanmıştır. Başlangıçta üreticilerin görüşü temel alınırken, daha sonraları tüketiciler, çevreciler, vergi mükellefleri gibi geniş

toplum kesimlerinin belirlenecek politikalar üzerinde önemli rol oynamaya başlamıştır. Toplum kesimlerinin bu ilgisi kısmen tarım sektörüne yapılan harcamaların yakinen izlenir oluşu, kısmen tarımın toplum içerisinde çok değişik biçimlerde üstlendiği rol ve AB tarım modelinin eklemli oluşu, kısmen de Avrupa'da sağlıklı gıda konusunda yaşanan bir dizi paniğe paralel oluşan güven krizi nedeniyle ortaya çıkmıştır (Glucksman, 2002:2).

2.4. ORTAK TARIM POLİTİKASI'NDA REFORM ARAYIŞLARI

OTP 1950'li yıllarda, Avrupa'da tarımsal sorunlarının çözümüne yönelik oluşturulmuş bir politikadır. Bu sorunlar, OTP kapsamındaki uygulamalarla 1980'li yıllara gelindiğinde büyük ölçüde çözüme kavuşurken, bu kez OTP'nin kendisi giderek büyüyen bir sorun olmaya başlamıştır.

Tarım alanında daha geri yapısal açıdan farklı olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın AB'ne katılımının getirdiği yükler nedeniyle, 1980'li yıllarda OTP'de

kapsamlı bir reform yapılmasına gerek duyulmuştur (Andersson ve Tyers,1993:22).

OTP'ye yönelik ilk ciddi reform girişimi, OTP ile ilgili sorunun arzın talebi aşması olduğu yönündeki eleştiriyi dile getiren 1968 tarihli Mansholt Planı'dır. Mansholt Planı ile tarım ürünlerinde arz-talep dengesinin sağlanması amacıyla; 5 milyon ha arazinin boş bırakılması, 5 milyon çiftçi ile küçük işletmelerin üretimden çekilmesi öngörülüyordu. Bu plan, Fransa ve diğer bazı üye ülkelerin tepkisi üzerine zamanla yumuşatılarak diğer reformlara temel oluşturmuştur. 1970'li yıllarda tarımsal yapıyı iyileştirici önlemler alınmış, 1984'de süt üretimine kota getirilmiş, 1988'de, 1992'de ve 1999'da üretim fazlalıkları OTP harcamalarının yüksekliği gibi dev sorunlara çözüm getirecek önlemler içeren reformlar yapılmıştır.

1990'lı yıllarda gerçekleştirilen OTP reformlarının temel sebebi ise dış etkenlerdir. Dünyanın en büyük tarım ihracatçılarından biri konumuna gelen AB, OTP'nin korumacı yapısı nedeniyle, ABD başta olmak üzere, bu alanda rakip birçok ülkenin eleştirilerine hedef olmuştur. Bu nedenle, 1992 yılında gerçekleştirilen MacSharry

reformları ile ilk kez fiyat desteğinin yerine büyük ölçüde doğrudan ödemeler kullanmaya başlamış. Gündem 2000, MacSharry Reformu'nun devamı niteliğinde olup, daha ileri düzeyde birtakım düzenlemeler getirmektedir. Reform temelde müdahale fiyatlarının 1992 Reformu'nda uygulanan müdahale fiyatlarından daha fazla düzeyde düşürülmesi ve fiyat kesintilerinden dolayı çiftçilerin uğradığı gelir kayıplarının, çiftçilere yapılan doğrudan ödemeler yoluyla giderilmesi esasına dayanmaktadır. Gündem 2000 Reformu, 6 yıllık bir süreyi (2000-2006) kapsamaktadır. Bu reform; tarım politika reformları, AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine (MDAÜ) doğru genişlemesinin kolaylaştırılması ve DTÖ Müzakereleri'nin hazırlanması gibi konuları kapsayan bir finansal reform paketi niteliğindedir. Reform, ekilebilir ürünler (tahıllar ve yağlı tohumlar), süt ürünleri ve sığır etini kapsamaktadır (Topcu, 2005: 65). Fakat, DTÖ tarım Anlaşması'ndan doğan yükümlülükler ve AB'nin genişleme perspektifi kısa süre sonra yeni bir OTP reformunu gündeme getirmiştir. 26 Ekim 2003 tarihinde OTP'de köklü reform yapma kararı alınmıştır. 2003 yılında, OTP'de revize edilen önemli konular şunlardır:

- Üretimden bağımsız olarak uygulamaya konulan direk gelir desteği tarımda üretim fazlalığını önleyebilecektir,

- Bu ödemeler, çevreye, gıda güvenliğine, bitki ve hayvan sağlığına bağlı olarak yapılacak, bu gelişmelerde çevre şartlarına uygun verimli tarım arazilerinin oluşumunu sağlayacaktır,

- Büyük çiftçilere yönelik yapılan direk ödemelerin azalması ile kırsal kalkınma politikalarına yönelik ödemeler artacaktır,

- Aynı zamanda, direk gelir desteği uygulaması ile tarımsal desteklemelerin, DTÖ kuralları çerçevesinde, ticareti bozucu kırmızı kutu uygulamalarından, ticareti bozmayan ya da ticareti minimal düzeyde etkileyen yeşil kutu kategorisinde uygulanması söz konusu olacaktır. Bu da, AB'ne DTÖ müzakerelerinde önemli bir avantaj sağlayacaktır (Örnek,2007:328).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ
KARŞISINDAKİ DURUMU VE ORTAK TARIM
POLİTİKASINA UYUMU

3.1. TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ
İLİŞKİLERİ

3.1.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılma
Müracaatı ve Nedenleri

Roma anlaşmasının 1958'de yürürlüğe girmesinin ardından, 31 Temmuz 1959'da Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılmak için başvuruda bulunmuşlardır. Çünkü Roma Anlaşmasının 237. maddesinde “ Her Avrupa Devleti, Topluluğun üyesi olmayı isteyebilir” ifadesi yer almaktadır. Buna ilaveten Türkiye ile ortaklık 238. maddeye dayanarak bir ön üyelik (Ortak üye, Dayanışma Üyesi) şeklinde kurulmuştur. Türkiye Birliğe girmek istemesinin nedenlerini aşağıdaki gibi belirlemek mümkündür.

• Türkiye'nin siyasi açıdan batı dünyasına mensup oluşu nedeniyle Avrupa'da gerçekleşecek bütünleşmenin dışında kalmamak,

- Ekonomik yönden ilişkiler Batı Avrupa ülkeleri ile fazladır. Amaç, Türkiye'nin ihraç ürünlerine genişleyen sürüm olanakları sağlamak,

- Ülke kalkınmasında gerekli kolaylıkları temin etmek,

- AB'nin bünyesinde bulunan Yunanistan ile olan sorunlarımızı barışçıl bir şekilde çözmek ve ekonomik kalkınmamıza hız kazandırmak (TKB, 2003:15).

3.1.2. Ankara Anlaşması

Türkiye 12 Eylül 1963'de imzalanan Ankara Anlaşması ile o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğuna ön üye olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşma Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin hukuki temelini oluşturmaktadır (Acar, 2006a:210).

3.1.3. Katma Protokol ve Geçiş Dönemi

1973-1995 yılları arasını kapsayan geçiş dönemindeki ticari ve ekonomik ilişkilerin mahiyeti, 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile belirlenmiştir. Katma Protokol'ün 33/1. Maddesinde, "Tarım ürünlerinin Türkiye ve Topluluk arasında serbestçe dolaşımı için Türkiye, 22 yıllık bir dönem içinde kendi tarım politikalarını OTP'ye uyumlu hale

getirmek için gerekli önlemleri alır” ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, Katma Protokol’de, tarım sektörü GB dışında bırakılmış, tercihli rejim uygulamasının devamı kararı alınmış ve Türkiye’nin geçiş döneminin sonuna kadar Türk tarımının OTP’ye uyumunu sağlamasına yönelik önlemleri alması öngörülmüştür (Topcu, 2005:112).

3.1.4. Tam Üyelik Başvurusu

Türkiye, Ankara Anlaşmasının 28. maddesine göre Birliğe tam üyelik için 14 Nisan 1987’de müracaat etmiştir. Bu müracaat ilgili organlar tarafından incelendikten sonra şubat 1990’da hazırlanan AVIS raporunda Türkiye’nin durumu aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

- Tam bir evrim aşamasında bulunan Birliğin, katılım müzakerelerine girişmesinin uygun olmadığı,
- Türkiye’nin mevcut ekonomik ve politik durumunun katılma müzakerelerine başlamaya uygun olmadığı ve
- Birliğin Türkiye ile işbirliğini sürdürmesi gerektiği vurgulanmış,
- Nüfusun yaklaşık %50’sinin tarımda istihdam edildiğinin ve evrim aşamasındaki Topluluk için bu tip

bir gelişmenin uygun olmadığı vurgulanmıştır (TKB,2003:17).

3.1.5. Gümrük Birliği ve Tarım Sektörü

Türkiye, 22 yıllık geçiş dönemi içinde OTP'ye uyum konusunda herhangi bir gelişme sağlayamamıştır. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile bu sürenin, herhangi bir tarih belirtilmeden ek bir süre verilerek uzatılması öngörülmüştür. Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'dan itibaren sanayi ürünlerinde Gümrük Birliğinin hayata geçirilmesi öngörülmüştür (İnkaya, 2001:157).

3.1.6. Lüksemburg Zirvesi

Lüksemburg Zirvesi'nden çıkan kararda, Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiş ancak, ilk kez kültürel farklılık, aidiyet, kimlik gibi siyasi nitelikli konular birer sorun alanı olarak gündeme getirilmiştir. Bunun sonucunda, tam üyelik müzakerelerine başlatılacağı aday ülkeler arasına dahil edilmeyeceği ilan edilmiştir (Acar, 2006a:211).

3.1.7. Helsinki Zirvesi

Helsinki'de 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında

Türkiye oy birliği ile AB'ye aday ÷lke olarak kabul edilmiştir.

3.1.8. Kopenhag Zirvesi ve Brüksel Zirvesi

12-13 Aralık 2002 tarihinde gerçekleşen Kopenhag zirvesinde, sunulan koşulları yerine getirmesi şartıyla Türkiye'ye Tam üyelik müzakerelerine başlamak için 2004 yılı Aralık ayı zirvesine tarih verilmesi kararlaştırılmış ve Brüksel Zirvesinde, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirmiş olduğundan dolayı, 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlanmasına karar verilmiş (akmak, 2005:139).

3.2. ÇEŞİTLİ GÖSTERGELERLE TÜRK TARIMININ AB KARŞISINDAKİ DURUMU

Türkiye ve Avrupa Birliği çeşitli göstergeler açısından Tablo 3.1.'de karşılaştırılmıştır. Türkiye ve AB arasında hem genel hem ekonomik ve sosyal, hemde tarımsal göstergeler bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tablodan gör÷leceği üzere, Kapladığı alan bakımından AB'nin %20.19'u, nüfusunun %15,6'sı, toplam tarım alanı bakımından %16.32'si kadardır. Kişi

başına GSMH 2005 yılında Türkiye’de 7.200 euro, 2006 yılı tahmini 7.800 euro iken AB25’de 2005 yılı 23.500 euro 2006 yılı tahmini 24.300 Euro’dur. AB’de ortalama işletme sayısı büyüklüğü Türkiye’den 2,8 kat daha büyüktür. Toplam istihdamda tarımın payı AB’de %5.1 iken Türkiye’de %29.2’dir. Dış ticaretteki tarımın payına baktığımızda ise, Türkiye’de tarımın toplam ihracat içindeki payı %10,6, ithalattaki payı ise %4,9’dur. Türkiye gibi aktif nüfusunun büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe istihdam edildiği bir ülkede, tarımın toplam ihracatta içindeki payının daha yüksek oranlarda olması gerekir. AB’ye baktığımızda tarımın ihracattaki payı %5,1, ithalatta payı ise %5,9’dur. AB’de nüfusun sadece %5,1’inin tarımda istihdam edildiğinde, tarımın dış ticaretteki payları doğaldır.

Tablo 3.1. : Başlıca Tarımsal Göstergeler Açısından Türkiye ve AB (2004)

Göstergeler	Türkiye	AB25
Tarımın göreceli büyüklüğü¹		
Nüfus (milyon)	71.7	459.5
Yüzölçümü (1000 ha.)	78.360	387.930
Toplam tarım alanı (1000 ha.) ¹	26.590 (%34)	162.930 (%42)
Tarla alanı (ekilebilir arazi) (1000 ha.) ¹	23.063 (%87)	96.129 (%59)
Toplam istihdamda tarımın payı (%)	29.2 ²	5,1
İşgücüne katılma oranı (%)	48.3	62.9
İşsizlik oranı (işgücünün yüzdesi)	39.517	9.0
Tarımsal işletme sayısı (bin adet) ³	3.022	9.600
Ortalama İşletme büyüklüğü (hektar)	6.0	17.0
GSYH İçinde tarımın payı (%)	11,6	2
İhracatta tarımın payı (%)	10,6	5,1
İthalatta tarımın payı (%)	4,9	5,9
Sulu tarımın payı (%)	19	37,2**
Tarımsal üretimde bitkisel ürünün payı (%)	75	47
Tarımsal üretimde hayvansal ürünün payı (%)	25	53
Hayvan Varlığı*		
Küçükbaş hayvan varlığı (baş)	31.821.789	103.193.414
Büyükbaş hayvan varlığı (baş)	10.631.405	88.423.773
Kümes hayvanları varlığı (baş)	322.917	1.169.725
Traktör ve girdi kullanımı		
Traktör kullanımı (adet/100 ha.)**	3,9	8,8
Gübre kullanımı (kg/ha)**	82.5	121.2

Kaynak: Mustafa ACAR, Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik ve Siyasal analiz, Ankara, 2006b.

¹ Parantez içindeki rakamlar yüzölçümünün değil, toplam tarım alanının yüzdesidir.

² TÜİK Hane halkı İşgücü Anketi Haziran 2006 verileri

³ Türkiye için tarımsal işletme sayısı TÜİK 2001 Genel tarım sayımı sonuçlarıdır.

* Türkiye için 2005, AB25 için 2003 verileri

** Ülkeden ülkeye çok farklılık gösterdiği için AB verileri olarak Türkiye'ye yapısal açıdan en çok benzeyen ülkelerden birisi olan Yunanistan'a ait rakamlar verilmiştir.

GSMH’de tarımın payı AB’de %2 iken Türkiye’de %11.6’dır buda hala Türkiye’nin bir tarım ülkesi olduğunu çağrıştırmaktadır. AB tarımı Türk tarımı ile bazı unsurlara göre mukayese edecek olursak:

3.2.1. Yapısal ve Teknolojik Yönden

AB’nde 9.600.000 tarımsal işletme vardır. Türkiye’de 500.000 adedi bir hektarın olmak üzere 3.022.000 işletme bulunmaktadır. AB’nde ortalama işletme genişliği 19760’lı yılların başında 10 ha dolayında iken bugün bu rakam 17 hektara yükselmiştir. Türkiye’de tarımsal işletme genişliği ise ortalama 6 hektardır. Türkiye’de bir tarım işletmesinde ortalama fert sayısı yedi iken, AB’nde 3 kişi dolayındadır. Traktör ve tarımsal alet kullanımı açısından da benzer farklar söz konusudur. 100 hektar başına düşen traktör sayısı Türkiye’de 3.9 iken AB’nde 8.8’dir. Girdi kullanımı AB düzeyinin çok altındadır. AB’nde hektara gübre kullanımı yılda 121,2 kg iken, Türkiye’de 82,5 kg’dır.

3.2.2. Üretim Yönünden

Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de bazı ürünlerde verimlilik düzeyleri tablo 3.2.’de verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere Türkiye’de tarımsal ve hayvansal

ürünlerde Avrupa Birliği'ne göre verim düşüktür. Türkiye'de tarımda verimliliği düşüren nedenleri sayacak olursak bilinçsiz tarım, altyapı eksikliği, sulu tarım için ülkenin su kaynaklarından yeterince yararlanılmaması, tarımsal araç ve girdi kullanımlarının yetersiz olmasını sayabiliriz.

Tablo 3.2. : AB'nde ve Türkiye'de Bazı Ürünlerde Verimlilik

Ürünler	AB	Türkiye
Buğday (kg/Da)	591	226
Şeker Pancarı (kg/Da)	5.934	4.290
Ayçiçeği (kg/Da)	190	164
Mısır (kg/Da)	850	526
Sığır Eti (kg/Baş)	270	180
Sığır Sütü (kg/Baş)	5.931	1.971

Kaynak: Mustafa ACAR, 2006b:105-106-107-108.

Tablo 3.3.'de görüldüğü gibi, AB ülkelerinin çoğunda hayvansal üretimin toplam üretim içindeki payı, bitkisel üretimin payından daha fazla ya da birbirine yakın oranlardadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de tarımsal üretim AB'den çok daha farklı bir yapı sergilemektedir. AB (15) üyesi ülkelerde bitkisel üretimin toplam üretim içindeki payı %56,8, hayvansal üretimin toplam üretim içindeki payı ise

%43,2 iken, bu oranlar Türkiye’de sırasıyla %67,5 ve %32,5’dir. 2004 yılı verilerine göre ise, AB (25) ülkelerde bitkisel üretimin toplam üretim içindeki payı %47, hayvansal üretimde toplam üretim içindeki payı ise %53 iken, bu oranlar Türkiye’de %75 ve %25’dir. Bu verilere dayanarak, Türkiye’nin tarımsal üretim yapısına bakıldığında, bitkisel üretime hayvansal üretimden çok daha fazla ağırlık verildiğini söyleyebiliriz. AB (25) üyesi ülkelerin, Türkiye ile aynı yapıyı sergilediği, ancak kaynakların hemen hemen bitkisel ve hayvansal üretimde yarı yarıya kullanıldığını söyleyebiliriz.

Tablo 3.3. : AB ve Türkiye’de Tarımsal Üretim Dağılımı(2002, %)

Ülkeler	Bitkisel Üretim Toplam Üretim İçindeki Payı (%)	Hayvansal Üretim Toplam Üretim İçindeki Payı (%)
Avusturya	50,0	50,0
Belçika	47,5	52,5
Çek Cumhuriyeti	50,7	49,3
Danimarka	39,3	60,7
Finlandiya	43,9	56,1
Fransa	60,2	39,8
Almanya	51,5	48,5
Yunanistan	75,5	24,5
Macaristan	51,6	48,4
İrlanda	22,4	77,6
İtalya	66,2	33,8
Lüksemburg	36,5	63,5
Hollanda	56,1	43,9
Polonya	50,4	49,6
Portekiz	59,3	40,7
Slovakya	44,9	55,1
İspanya	63,9	36,1
İsveç	46,8	53,2
İngiltere	40,1	59,9
AB (15)	56,8	43,2
Türkiye	67,5	32,5

Kaynak: OECD, OECD in Figures: Statistics on the Member Countries, July 2004, <http://www.oecdwash.org/DATA/STATS/oecdinfig2004.pdf>, 10.02.2005.

3.3. TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI'NA UYUM DURUMU

Türk tarımının GSYH içindeki payı 1980 yılında %26 seviyesinde iken, 2006 yılında %9,7'e gerilemiştir. 1980 yılında toplam ihracat değerinin %57'sini oluşturan tarım sektörünün, toplam ihracat içindeki payı 2006 yılı itibariyle %10 seviyesine düşmüştür. Sivil istihdamın tarım sektöründeki payı 1980'de %54 iken bu oran 2004'de %29 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'deki tarım sektörünün eski öneminin giderek azaldığı ortadadır, ancak AB ülkeleri ile kıyaslandığında AB'ye aday ülke statüsünde bulunan Türkiye ekonomisinde tarım sektörünün önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Türk toplumunun üçte biri geçimini tarım sektöründen sağlarken bu oran AB'de yirmide bir düzeyindedir. Bu yüzden Türk tarımının OTP ile uyumlaştırılması ve bu çerçevede yapısal sorunlarının tam üyelik sürecinde çözülerek tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi büyük önem taşımaktadır (www.ikv.org.tr).

3.3.1. Türkiye'nin AB'ye Üyelik Sürecinde Tarımsal Alanda Yapması Gerekenler

Türkiye ile Topluluk ilişkilerinin tarımla ilgili bölümü, tarım ürünlerinin serbest dolaşımı çerçevesinde Türk tarımının OTP'ye uyumu, tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı olarak tercihli bir rejim uygulanması ve işlenmiş tarım ürünleri olarak üç ayrı baslık altında yürütülmektedir. Tarım alanında Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli konu Türk tarımının OTP'ye uyumudur. Bu gerçekleştiğinde, Türkiye ile Birlik arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacak, böylelikle, işlenmiş tarım ürünleri ve karşılıklı tarım tavizleri ile ilgili rejim OTP kapsamına girerek sona erecektir.

Katma Protokol'de, 22 yıllık dönem sonunda 1995 yılında, Türk tarımının OTP'ye uyumunun sağlanması için, Türkiye'nin gerekli OTP tedbirlerini alması öngörülmüştür. 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'de tarımla ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: “Topluluk, tarım politikasının tespiti ve gelişmesi sırasında Türk tarımının çıkarlarını göz önünde tutacak ve Türkiye, bu amaca yararlı bütün unsurları

Topluluğa bildirecektir. Topluluk ayrıca, OTP'nin tespit edilmesi ve gelişmesi ile ilgili Komisyon tekliflerini, bu tekliflere ilişkin görüşleri ve alınan kararları Türkiye'ye bildirecektir. Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin 22 yıllık dönem sonunda OTP tedbirlerini aldığını belirlemesini takiben tarım ürünlerinin serbest dolaşımı ile ilgili hükümleri tespit edecektir. Ortaklık Konseyi, uyum için öngörülen tarihi değiştirebilecektir” (Katma Protokol,1973).

Katma Protokol'de ayrıca, tarafların geçiş dönemi boyunca tarımsal ürün ticaretinde karşılıklı olarak tavizler tanınmaları hükme bağlanmıştır.

Geçiş dönemi içinde, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tamamlanan gümrük birliğine, işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payı da dahil edilmiştir. Buna göre, temel tarım ürünü olan hububat, şeker ve sütün ilk işleme safhasından daha ileri düzeyde işlenmiş olarak ticarete konu olduğu ürünlerdeki sanayi paylarına ilişkin gümrükler sıfırlanmıştır. Bu ürünlerin tarım paylarına ise temel ürün fiyatları esas alınarak bir vergi uygulanmaktadır. 2003 yılı içinde işlenmiş tarım ürünlerinin tarım paylarının düşürülmesi ya da

sıfırlanması konusunda Türkiye ile AB arasında görüşmeler gerçekleşmiştir. Türkiye'nin OTP'ye uyum konusundaki yükümlülükleri ile ilgili son ve en önemli gelişmeler, ilki 2000, gözden geçirilmiş hali de Nisan 2003'de açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi ile ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere KOB, AB tam üyeliğinin gerçekleşebilmesi için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gereken koşulların AB tarafından belirlendiği belgedir. AB tarafından 2000 yılında açıklanan ilk KOB'da Türkiye'nin yerine getirmesi istenen koşullar, Türkiye tarafından 2001 yılında hazırlanan Ulusal Program'da yansımaları bulmuş ve Türkiye tam üyelik doğrultusundaki taahhütlerini bu şekilde ortaya koymuştur (www.ikv.org.tr).

Bunun için Türk tarımında yapılan yeniden yapılanma ve reform çalışmaları şunlar olmalıdır;

- AB'de olduğu gibi tarımla ilgili kuruluşların bir çatı altında toplanarak kalıcı, etkin ve kapsamlı bir tarım politikasının tek elden belirlenerek uygulanması,
- Tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun azaltılması,

- Türkiye'nin AB'nde uygulanan benzer tarımsal destekleme sistemlerinin uygulanması,
- AB'ndeki üretici birliklerine benzer yapıda üretici birliklerinin kurulması ve örgütlenmesini,
- Tarımsal işletmelerin ekonomik olarak optimal büyüklüğe kavuşturulması yönünde çalışmalar yapılması,
- Gıda ve tarım ürünlerinin kalite ve standartlarının AB seviyesine yükseltilmesi,
- Müdahale alımları yapacak olan kuruluşların belirlenmesi,
- İç ve dış pazarlama hizmetlerinin geliştirilmesi,
- Bilgi ve teknolojiye erişim ve teknoloji kullanımıyla verimliliğin artırılmasına önem verilmesi gerekmektedir (www.tarim.gov.tr).

3.3.1.1. Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum

- Entegre, İdare ve Kontrol Sistemi'nin (IACS) temel unsurlarının oluşturulması,
- Çiftlik Muhasebe Veri Ağı'nın (FADN) kurulması (www.ikv.org.tr),
- AB'nde Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA) benzeri bir fonun kurulması ve AB'nde olduğu

gibi tüm desteklerin bu fondan yapılması
(www.tarim.gov.tr),

- Organik ürün ve girdilerin üretimi, tüketimi ve denetlenmesine dair kanun'un çıkarılması,

3.3.1.2. Veteriner Mevzuatına Uyum

- Veterinerlik Çerçeve Kanunu'nun çıkarılması ve bunun uygulanmasına yönelik AB ile uyumlu idari yapılanmanın oluşturulması,

- Hayvan ve hayvan maddelerinin uluslararası ticaretinde kullanılan sağlık sertifikası modellerine, ilişkin tebliğin çıkarılması,

- AB üye ülkelerinin dışındaki ülkelere, ithal edilecek canlı hayvanların muayene ve kontrollerine, ilişkin tebliğin çıkarılması,

- Hayvan hastalıklarının bildirim sistemi yönetmeliği'nin hazırlanması,

- Hayvan hastalıklarının kontrolü ve izlenmesi ile ilgili acil eylem planlarının yapılması,

- Hayvan refahına ilişkin yönetmeliklerin ve tebliğlerin çıkarılması,

- Veteriner halk sağlığına ilişkin yönetmeliklerin ve tebliğlerin çıkarılması,

- Yem yönetmeliği'nin çıkarılması,

3.3.1.3. Bitki Sağlığı Mevzuatına Uyum ve Gerekli Kurumsal Kapasitenin Oluşturulması

- Bitki pasaportu uygulamaları ve sınır kontrol noktaları dahil zararlı organizmalara ilişkin kanun ve yönetmeliklerin çıkarılması,

- Bitki koruma ürünlerine ilişkin yönetmelik ve tebliğlerin çıkarılması,

- Yeni bitki çeşitlerine ait ışlahçı haklarının korunmasına, ilişkin kanun'un çıkarılması,

- Tohum Kanunu ve fide kalitesine ilişkin yönetmeliklerin çıkarılması,

3.3.1.4. Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejisinin Oluşturulması

- Kırsal kalkınma stratejisi'nin kabulüne, ilişkin Başbakanlık genelgesi ile Bakanlar Kurulu kararı'nın yayımlanması,

- Ulusal Ormancılık Stratejisi'nin Kabulüne, ilişkin Başbakanlık Genelgesi'nin yayımlanması,

3.3.1.5. Gıda Güvenliği ve Kontrolü

- Bitkisel kökenli gıda maddelerinde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,

- Süt ve süt ürünlerinde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,

- Et ve et ürünlerinde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,

- Diğer tarımsal ürünlerde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,

- Alkollü içkilerde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,

Ortak piyasa düzenlerinin oluşturulması ve uygulanmasına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ile tarım piyasalarının daha etkin izlenmesi aşağıda sıralanan ürünlere ilişkin ortak piyasa düzeni çerçeve kanunu, ilgili Bakanlar Kurulu kararları ve yönetmeliklerin çıkarılması;

- Hububat ve çeltik,
- Sığır ve dana eti,
- Süt ve süt ürünleri,
- Taze meyve ve sebze,
- İşlenmiş meyve ve sebze,
- Zeytinyağı,
- Şarap, Tütün,
- Seker (www.ikv.org.tr).

3.4. TÜRK TARIMININ OTP'YE UYUMUNUN OLASI ETKİLERİ

Türk tarımı, Topluluk tarımı ve dünya tarımı hızlı ve sürekli bir değişim içerisinde. Bu nedenle, muhtemel bir uyumun sonuçları, büyük ölçüde uyumun ne zaman gerçekleşeceğine bağlıdır. Desteklemenin yoğun bir şekilde uygulandığı bir dönemde uyumun gerçekleşmesi ile, desteklemenin azaltıldığı veya tamamen kaldırıldığı bir dönemde uyumun gerçekleştirilmesi Türk tarımı için çok farklı sonuçlar doğurabilecektir. Topluluğun bugünkü destekleme düzeyinde Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımına bazı imkanlar sağlayabilecektir. Ancak, OTP'nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde önümüzdeki yıllarda tarıma sağlanan desteklerin azaltılması nedeniyle, OTP Türk tarımı için yeterli ölçüde destekleyici-koruyucu olmayabilecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkileri, söz konusu çalışmaların sonuçları esas alınarak, aşağıda özetlenerek sunulmaktadır:

3.4.1. Refah Etkileri

Türk tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkilerini değerlendirmede, refah etkileri en önemli göstergelerden biridir. Türk tarımının OTP'ye uyumunun refah etkileri, (1) üretici refahı (üretici artışı), (2) tüketici refahı (tüketici artışı) ve (3) her ikisini toplamı olan toplumsal refah olarak üç ayrı şekilde analiz edilmiştir. Türk tarımının OTP'ye uyumunun toplumsal refahı artıracığı tahmin edilmiştir. OTP'nin sürekli bir reform süreci içerisinde olduğu ve her yeni üye kabulünden önce, destekleme yoğunluğunu azaltan ve harcamaları kısan bir reform sürecinin yaşandığı göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin OTP'ye uyumu söz konusu olduğunda da yeni bir reform süreci yaşanabilir ve bu koşullarda Türk çiftçisi için üretici refahı daha düşük değerler alabilir. Türk tarımının OTP'ye uyumunun tüketici refahında artışa yol açması beklenmektedir (www.zmo.org.tr).

3.4.2. AB Bütçesi Üzerine Etkileri

Türkiye'nin Birliğe üyeliğinin AB bütçesi üzerindeki etkisi, tarım harcamalarına ayrılan payın artırılması yönünde olacaktır. Bu harcamalar 1995 yılı

koşullarında Akder ve arkadaşları tarafından 3,1 milyar dolar ve Ertuğrul tarafından 1,8 milyon dolar civarında tahmin edilmiştir. OTP reformu çerçevesinde bu değer, önümüzdeki yıllarda daha da azalabilecektir.

Kırsal, çevresel, bölgesel, yapısal vs. fonlardan tarım kesimine akacak kaynakların artması beklenmektedir. Ancak, bu artış bütçe disiplini çerçevesinde, tarıma sağlanan daha önceki desteklere göre sınırlı miktarlarda olacaktır.

Bu yukarıda sayılan sonuçlar Türk tarımının, Avrupa ülkelerindeki tarım sektörüne karşı fazla bir üstünlüğünün olmadığını göstermektedir. Bu nedenle OTP'ye uyumun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla, Türkiye tarım politikasını verimlilikte sağlanacak artışlarla rekabet gücünün artırılması esasına dayandırmalıdır (www.e-konomistdergi.com).

3.4.3. Fiyat ve Pazar Politikası Üzerine Etkileri

Türk tarımı OTP'ye uyum ile daha koruyucu ve destekleyici bir fiyat ve Pazar politikasına kavuşacaktır. Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, Türkiye ve AB'deki tarım ürünleri fiyatları eşitlenecektir. Türkiye'deki çoğu tarım ürünleri fiyatları, özellikle,

hayvansal ürün fiyatları AB fiyatlarının oldukça üstündedir. Tarım ürünlerinin fiyatlarının eşitlenmesi sonucunda çoğu tahıl ürünlerinde (buğday, arpa, mısır), hayvansal ürünlerde (kırmızı et, inek sütü, koyun eti, tavuk eti) ve yağlı tohumlarda (ayçiçeği) fiyatlar düşecek, bazı sanayi bitkilerinde (pamuk, tütün) ve meyve-sebzede (elma, portakal) fiyatlar yükselecektir (www.zmo.org.tr).

3.4.4. Üretim Üzerine Etkileri

Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımında ürün desenini, dolayısıyla tarımsal üretimi köklü bir şekilde etkileyecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumu sonucunda, özellikle, fiyatlarda ortaya çıkan değişikliklere bağlı olarak tarımsal üretim gerek parasal gerek fiziksel değerler olarak önemli değişiklikler gösterecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumu sonucunda fiyatlardaki düşüşler, üretimde de düşüşlere yol açacaktır (www.zmo.org.tr).

3.4.5. Tüketim Üzerine Etkileri

Türk tarımının OTP'ye uyumu tarım ürünleri tüketimini de önemli ölçüde etkileyecektir. Fiyatlardaki değişiklikler nedeniyle, tarım ürünleri tüketimi fiziksel

olarak artış gösterirken, parasal olarak düşüş gösterecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda tüketiciler, daha çok tarımsal ürünü, özellikle hayvansal ürünleri, daha az para ödeyerek tüketeceklerdir. OTP reformu çerçevesinde daha sağlıklı ve kaliteli ürünlere yönelme önem kazandığından beslenme düzeyi yanında kalitesi de artacaktır.

3.4.6. Dış Ticaret üzerine Etkileri

Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda Türkiye'nin toplam tarım ürünleri ihracat ve ithalatı artacaktır. İhracattaki artış büyük ölçüde bitkisel ürünler ihracatındaki artıştan, ithalattaki artış ise, hem bitkisel hem hayvansal ürün ithalatındaki artıştan kaynaklanacaktır (www.zmo.org.tr).

3.4.7. Teknoloji Kullanımı, Verimlilik, İşletme Yapısı Üzerine Etkileri

Türkiye, tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik, düşük verimlilik gibi sorunlara bağlı olarak, doğal kaynakları nedeniyle üstün durumda olduğu ve meyve sebze, tütün, pamuk gibi, topluluk tarımını tamamlayıcı nitelikte olabilecek ürünler dışında, çoğu tarım üründe ve özellikle büyükbaş

hayvancılıkta topluluk ile rekabet edemeyecektir. Bu nedenle; Türk tarımında köklü bir reform ile tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, teknoloji kullanımı ve verimlilik düzeyinin artırılması sağlanırsa, özellikle doğal kaynaklar açısından üstün olunan ürünlerde, uzun dönemde belirli bir rekabet gücüne ulaşılabilir. Rekabet koşulları sonucu çok sayıda küçük ve verimsiz tarım işletmesi ortadan kalkacaktır. Ancak uzun dönemde, teknoloji kullanımı ve verimlilik artabilecek böylece tarım işletmeleri büyüyecektir (www.e-konomistdergi.com).

3.4.8. Ortaklık İlişkisi ve Tam Üyelik Çerçevesinde Uyum

Tarımsal ürünlerin bütününde uyumun gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği, uyumun aşamaları, AB mevzuatının ne ölçüde benimseneceği, uyumu gerçekleştirmek için mevzuatlarda fiyat ve pazar sistemlerinde köklü değişikliklere gidilmeksizin, tarım ürünlerinin fiyatlarının serbest dolaşıma olanak sağlayacak şekilde eşitlenmesinin yeterli olup olmayacağı gibi konular belirsizdir (<http://ekutup.dpt.gov.tr>).

Ortaklık ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilecek bir uyum süreci; AB'nin yapısal fonlarını kapsamayacağından veya Türk tarımının OTP'ye uyumu için AB'nin Türkiye'ye yeterli miktarda bir mali kaynak sağlaması beklenmediğinden, Türk tarımının rekabet gücü sınırlı olacaktır. Ulusal kaynaklardan sağlanacak desteklerin AB destekleri düzeyinde olması mali nedenlerle son derece güçtür ve Türk tarımının rekabet gücünü yeterli düzeye yükseltebilecek ölçüde olması beklenemez.

Başta sorunlu sektör olan hayvancılık ve hububat olmak üzere, tarımın birçok alt sektörlerinde ülkemizin rekabet şansı olmadığından net ithalatçı duruma düşülecek ve bu sektörlerde Türkiye, AB kökenli ürünlerin istilasına uğrayan, açık bir pazar haline gelecektir. Bu durum söz konusu alt sektörlerin olumsuz yönde etkilenmesine, Türk çiftçisinin güç durumlarına düşmesine ve üretimden çekilmesine neden olacaktır. Bu bakımdan, Türkiye AB'ye üye olmadan ve AB'nin mali kaynaklarından yararlanmadan, tarım ürünleri AB ile gümrük birliğine dahil edilmemelidir.

AB ile muhtemel bir tam üyelik durumunda bundan en çok, pazar ilkesi çerçevesinde, topluluk tarım işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk tarım işletmeleri etkilenecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumunun, desteklemenin azaldığı bir dönemde gerçekleşmesi durumunda, AB'nin bütçesine büyük bir yük getireceği söylenemez. Nitekim gelişmeler, üyeliğin böyle bir dönemde gerçekleşeceğini göstermektedir. Bu nedenle, OTP'nin yeniden yapılandırılmasına ve yapısal fonlarla ilgili ortaya çıkabilecek gelişmelere bağlı olarak, uzun dönemde, Türk tarımı için Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA)'nun Garanti Bölümünden çok Yönlendirme Bölümü önem kazanabilecektir. Bu gelişmeler göz önüne alındığında, Türkiye'nin OTP çerçevesinde AB'den sağlayacağı mali desteğin çok sınırlı bir düzeyde olabileceği düşünülmektedir (www.e-konomist.net).

AB önümüzdeki dönem için, Türk tarımının OTP'ye uyum durumu ile ilgili bir kısmı olumlu çoğu olumsuz değerlendirmeler yapmaktadır.

Türk tarımının OTP'ye uyum durumuna yönelik olarak, AB'nin olumlu bulduğu görüşler şunlardır:

- Organik tarım görece gelişmiş ve bu konuda yasal düzenleme yapılmıştır,

- Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu çıkarılmıştır,

- Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunu'nda değişiklik yapılmış, veterinerlik alanında sınırlı da olsa ilerleme sağlanmıştır,

- Büyükbaş hayvanlarda kayıt sistemi başlatılmış, 9,5 milyon baş hayvana kulak küpesi takılarak, kayıtılık için ilk adım atılmıştır,

- Tarım işletmelerinin kayda alınmasına başlanılmıştır,

- Hayvanları koruma amacıyla yasal düzenleme yapılmıştır,

- Tarımda hormon kullanımını yasaklayıcı tebliğ yayınlanmıştır,

- Bitki sağlığı konusunda yönetmelik çıkarılmıştır,

- Araştırmacıları yönlendirecek nitelikte Islahçı Hakları Kanunu çıkarılmıştır,

- Tarımsal ve işlenmiş ürün kalite ve sağlık standartları için teknolojik laboratuvarlar kurulmaya başlamıştır.

Türk tarımının OTP'ye uyum durumuna yönelik olarak, AB'nin eksiklik ve yetersizlik olarak nitelediği olumsuz görüşleri şunlardır:

- IMF niyet mektupları ve Dünya Bankası tarım programlarının önermeleri amaçlanarak ve bu önermeler reform sayılarak, reformların tamamlanmadığı ileri sürülmüştür.

- Tarımda rekabetçi yapı oluşması için liberalizasyon yetersizdir,

- Çiftçi düzeyinde kayıtlı muhasebe ağı oluşturulmamıştır,

- Tarım ve destek politikaları finansmanı için bir ödeme kurumu bulunmamaktadır,

- Tarımsal işletme sayısı fazladır,

- Tarımsal nüfus yoğunluğu fazladır,

- Tarımsal işletmelerin çoğunluğu küçük ölçekli işletmelerdir,

- Çoğunluğu geçimlik işletme olan bu yapılarda gelir ve ücretler düşüktür,

- Tarımsal üretimde verimlilik düşüktür,

- Ürünler bazında ortak piyasa düzenlemeleri için ilerleme sağlanmamıştır,

- Meyve ve sebze de iç pazar standardizasyonu oluşturulmamıştır,
 - Kırsal kalkınma alanında ilerleme sağlanamamıştır.
- (Topcu, 2005: 117).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIMIN DIŞ TİCARETTEKİ YERİ VE ÖNEMİ

4.1.TÜRKİYE'DE TARIMIN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Tarım, bir toplumun gıda ihtiyacının karşılanması, diğer sektörlerle girdi sağlanması, istihdamın sağlanması ve kalkınmanın finansmanı gibi ekonomik ve toplumsal refah için önemli işlevleri olan bir sektördür. Tarım sektörünün ekonomi için önemini ortaya koyabilmek açısından; milli gelir ve dış ticaret açısından incelenmesi gerekir.

4.1.1. Türkiye'de Tarımın Milli Gelir İçindeki Yeri ve Payı

Ekonomi geliştikçe tarımın milli gelir içindeki payı azalmaktadır. Bunun nedeni ise diğer üretim kesimlerindeki gelir artışına oranla, tarım gelirinin daha yavaş artmasıdır. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde tarımın milli gelir içindeki payı daha yüksekken, gelişmiş ülkelerde daha düşüktür. Ancak bundan kalkınmak için tarımın ihmal edilerek, milli gelir içindeki payının azaltılması gerektiği gibi bir sonuç çıkarmak yanlış olur.

Ekonomik kalkınma sağlandıkça tarımın milli gelir içindeki payı mutlak olarak değil, nispi olarak bir azalmaya uğramaktadır. Diğer sektörlerde kalkınmayı başaramayan bir ülkenin, tarımın milli gelir içindeki payını azaltmaya çalışması ülkenin geri kalmışlığını kalıcı kılacaktır (Sevim, 2006:37).

4.1.1.1. Türkiye’de Tarımın Milli Gelir İçindeki Payı

Türkiye halen bir tarım ülkesidir. Sanayi ve hizmetler sektöründe son yirmi yılda yaşanan gelişmelere rağmen, tarım sektörü ekonomide önemli büyüklüklere sahiptir. Milli gelirin oluşturulmasında tarım sektörünün payı geliyor olmakla birlikte sektörün sanayi sektörüne sağladığı girdi ve hizmetler sektörü için oluşturduğu olanaklar göz önüne alındığında tarım sektörü dolaylı olarak milli gelire önemli bir katma değer sağlamaktadır (www.1bilgi.com).

Tarım sektörünün Türkiye’nin milli gelirindeki payı tablo 4.1.’de de görüldüğü gibi yaklaşık %11’dir. Tabloya göre planlı dönemin başında %36 olan oran, 1993 yılına kadar gerileyerek %15’e düşmüştür. Daha sonraki yıllarda ise özellikle tarımsal ürünler için

uygulanan fiyat politikası nedeniyle tarım sektörünün milli gelirdeki payı biraz artmıştır. Halbuki, tarım sektörünün milli gelirdeki payının azalmaya devam etmesi gerekirdi. Türkiye’de tarım sektörünün milli gelirdeki payının 1990’lı yıllarda önemli bir değişme göstermemiş olması, bir yandan iç ticaret hadlerinin tarım sektörünün lehine gelişmesinin, öte yandan da diğer sektörlerdeki gelişmenin yeterli düzeyde olmamasının bir sonucudur (Eren, 2006:294).

2000’li yıllarda durum tersine dönerek bu oran %12,1 düzeyine inmiş. 2005 yılında da daha da düşerek %11’lere kadar inmiştir. Sektörel büyüme hızlarına baktığımızda en yavaş büyüye sektör tarım sektöründe en hızlı büyüyen sektör ise hizmetler sektörü olmuştur.

Tablo 4.1. : Türkiye’de Milli Gelirin Sektörel Dağılımındaki Gelişmeler
(GSYİH İçinde Sektörel Paylar %)

Yıllar	1962	1972	1982	1992	1996	1998	1999	2001	2002	2003	2004	2005
Tarım	36,3	27,9	22,7	15,8	16,9	17,5	15,3	12,1	11,6	11,7	11,2	10,3
Sanayi	18,0	18,1	21,9	26,5	25,2	22,9	23,2	25,3	25,2	24,7	24,9	25,4
Hizmetler	45,7	54,0	55,4	57,7	57,9	59,6	61,5	62,6	63,2	63,6	63,9	64,3
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Eren, 2006:78

4.2. DIŞ TİCARET

Uluslararası platformda gerçekleştirilen her tŸrlŸ ticari faaliyet dış ticaretin kapsamındadır. Bu ticari faaliyetler karşımıza hizmet ve ŸrŸn alım satımı Şeklinde ıkar. Bu alım satım iŐlemleri ise ihracat, ithalat ve transit ticaret faaliyetleri ile gerçekleŐtirilir (Akn, 2006:5).

Dış ticaretin bileŐenlerinden olan ithalat ve ihracat yapısı Ÿlkelerin geliŐmiŐlik dŸzeyini gŸstermekte kullanılan kriterlerden birisidir. Gelişmiş Ÿlkelerin ihracatında tarım ŸrŸnlerinin payı az, ithalatında ise fazladır. Geri kalmıŐ ve gelişmekte olan Ÿlkelerde bu durumun tersi sŸz konusudur. Tarımın ihracattaki payının azalıp, ithalattaki payının artması geliŐmiŐliĐin bir gŸstergesidir (GŸreŐci, 2003:34).

4.2.1. TŸrkiye İhracatının Yapısı ve Gelişimi

TŸrkiye’de ihracatın yıllar itibariyle miktar olarak gelişimi tablo 4.2.’de verilmiştir. Tabloya gŸre ihracatımız son 10 yıl içerisinde iki kattan fazla artarak 2006 yılı sonu itibariyle 85.5 milyar dolara ulaŐmıŐtır. Bunu 1980 yılı itibariyle ele alırsak yirmi dokuz kat arttığını gŸrmekteyiz. 1980-2006 yılları arasında

ihracatta görülen bu yirmi dokuz kat artış Türkiye ekonomisinde yaşanan olumlu noktalardan birisidir.

Bu gelişme, şüphesiz dışa yönelik sanayileşme stratejisinin uygulamaya konulmasının bir sonucudur. İhracat artışı sağlanmasında, ihraç ürünleri sübvansiyonuna verilen önemin artması büyük etken olmuştur. Ayrıca özel sektör yatırımlarının ihtiyaç duyduğu alt yapının önemli ölçülerde gerçekleştirilmesinin ve gümrük vergileri ile kotaların hafifletilmesiyle desteklenen ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin benimsenmesi de diğer önemli etkenler olmuştur (Eren, 2006:192).

Tablo 4.2. : Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler (Değer:1000\$)

YILLAR	İTHALAT	İHRACAT
1980	7.909.000	2.910.000
1981	8.933.000	4.703.000
1982	8.843.000	5.746.000
1983	9.235.000	5.728.000
1984	10.757.000	7.134.000
1985	11.343.000	7.958.000
1986	11.105.000	7.457.000
1987	14.158.000	10.190.000
1988	14.335.000	11.622.000
1989	15.792.000	11.625.000
1990	22.302.000	12.959.000
1991	21.047.000	13.594.000
1992	22.871.000	14.719.000
1993	29.429.000	15.348.000
1994	23.270.000	18.105.000
1995	35.709.000	21.636.000
1996	43.626.642	23.244.000
1997	48.558.721	26.261.072
1998	45.921.392	26.973.952
1999	40.671.272	26.587.225
2000	54.502.821	27.774.906
2001	41.399.083	31.334.216
2002	51.553.797	36.059.089
2003	69.339.692	47.252.836
2004	97.539.766	63.167.153
2005	116.774.151	73.476.408
2006	139.576.174	85.534.676

Kaynak: Tüik, Eren,2006:172.

4.2.1.1. Türkiye İhracatının Yapıldığı Ülkelere Göre Dağılımı ve Gelişimi

Türkiye’de yapılan ihracatın AB ülkelerine göre dağılımındaki gelişme tablo 4.3.’de verilmiştir. Tabloda Türkiye’nin 1 milyar dolar veya daha fazla ihracat yaptığı ülkelere yer verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere Türkiye’nin en çok ihracat yaptığı ülke Almanya’dır. AB ülkeleri haricinde en çok ihracat yapılan ülkeler ise ABD, Rusya ve Suudi Arabistan’dır.

Tablo 4.3. : Türkiye İhracatının Yapıldığı AB Ülkelerine Göre Dağılımındaki Gelişmeler

Ülke Adı	2005		2004		2003		2002	
	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %
Almanya	9.449	15	8.745	13,8	7.453	15,8	5.367	17,1
İngiltere	5.916	9,4	5.544	8,8	3.659	7,8	2.175	6,9
İtalya	5.606	8,9	4.640	7,3	3.167	6,7	2.342	7,5
Fransa	3.791	6,0	3.668	5,8	2.818	6,0	1.895	6,0
İspanya	3.009	4,8	2.618	4,1	1.781	3,8	950	3,0
Hollanda	2.467	3,9	2.138	3,4	1.520	3,2	892	2,8
Belçika-Lüksemburg	1.291	2,0	1.183	1,9	871	1,9	688	2,2
Liste Toplamı	31.532	50	28.536	45,1	21.269	45,2	14.309	45,5
AB 27 Ülke Toplamı	41.364	56,4	36.580	57,9	27.393	58,2	20.415	65,1
Genel toplam	73.275	100	63.167	100	47.068	100	31.334	100

Kaynak: Eren,2006:194., TÜİK, Hizmet içi Rapor, 2007.

4.2.1.2. Türkiye’de İhracatın Sektörel Yapısı ve Gelişimi

Türkiye’nin ihracatının sektörel yapısını tablo 4.4.’de verilmiştir. Tablodan da görüleceği gibi 1963 yılında tarım sektörünün payı %77.2, sanayi sektörünü payı ise %19,8’dir. 1970 yılından sonra Türkiye’nin ihracatında tarımın payı giderek düşerken, sanayi sektörünü payı artmıştır ve 2005 yılına geldiğimizde tarım sektörünün Türkiye ihracatında payı %4,7’ye düşerken, sanayi sektörünün payı ise %93,8’e yükselmiştir. Bu durum Türkiye için olumlu bir gelişmedir. Tarım uzun süre Türkiye’nin en önemli döviz kaynağını oluşturmuş, ancak 1980’den sonra toplam ihracatımız içinde payı, tablo 4.4.’de görüldüğü gibi süratle azalmaya başlamıştır. 1963 yılında tarımın toplam ihracatımız içindeki payı %77,2 iken 2006 yılına gelindiğinde %4,9’a düşmüştür. Bu oran, AB (15) ortalaması olan %6,7’nin altındadır. Tarımın GSMH içindeki payı açısından, tarımsal nüfus açısından, tarım arazisi açısından AB’ye göre ekonomisinde tarıma daha büyük bir yer ayıran Türkiye, tarım ürünleri ihracatında AB’nin gerisindedir. Çok büyük bir tarımsal potansiyele

sahip olan Türkiye'nin bu durumu kaynaklarını etkin kullanamadığının bir göstergesidir (Sevim, 2006:41).

Tablo 4.4. : Türkiye'de ihracatın Sektörel Dağılımındaki Gelişmeler

Yıllar	Tarım		Madencilik		Sanayi		Toplam Milyon \$
	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %	
1963	284	77,2	11	3,0	73	19,8	368
1967	420	80,5	21	4,0	81	15,5	522
1972	607	68,6	50	5,6	228	25,8	885
1977	1.041	59,4	126	7,2	586	33,4	1.753
1982	2.141	37,3	175	3,0	3.430	59,7	5.746
1988	2.341	20,1	377	3,2	8.944	76,7	11.662
1989	2.128	18,3	413	3,6	9.084	78,1	11.625
1990	2.347	18,1	327	2,5	10.285	79,4	12.959
1991	2.683	19,7	286	2,1	10.625	78,2	13.549
1992	2.204	15,0	264	1,8	12.251	83,2	14.719
1993	2.365	15,4	239	1,6	12.744	83,0	15.348
1994	2.470	13,6	272	1,5	15.364	84,9	18.106
1995	2.314	10,7	406	1,9	18.917	87,4	21.637
1996	2.704	11,7	382	1,7	19.996	86,6	23.082
1997	2.712	10,3	404	1,5	23.132	88,1	26.261
1998	2.717	10,1	364	1,3	23.874	88,5	26.974
1999	2.432	9,1	385	1,4	23.755	89,3	26.588
2000	1.659	6,0	400	1,4	25.518	91,9	27.774
2001	1.976	6,3	349	1,1	28.826	92,0	31.334
2002	1.754	4,9	387	1,1	33.702	93,5	36.059
2003	2.121	4,5	469	1,0	44.378	93,9	47.253
2004	2.542	4,0	649	1,0	59.533	94,3	63.121
2005	3.455	4,7	807	1,0	68.732	93,8	73.275
2006	3.611	4,9	1.146	1,3	80.246	93,8	85.534

Kaynak: Eren,2006:195, TUIK

Türkiye'nin toplam tarım ürünleri ihracatına, işlenmiş gıda ürünleriyle bakacak olursak tablo 4.5.'de gösterilmiştir. Tarım ve işlenmiş gıda ürünleri ihracatına baktığımızda Türkiye'nin tarımsal ihracatının iki kat arttığını görmekteyiz.

Tablo 4.5. : Tarım ve İşlenmiş Gıda Ürünleri İhracatı (Milyon \$)

Yıllar	Genel İhracat	Gıda Maddeleri	(%)	Tarımsal Hammadde	(%)	Tarım Ürünleri Toplamı	%
1996	23.224	4.556	19,6	392	1,7	4.948	21,3
2000	27.775	3.543	12,8	313	1,1	3.856	13,9
2001	31.334	3.997	12,8	352	1,1	4.349	13,9
2002	36.059	3.668	10,2	384	1,1	4.052	11,2
2003	47.253	4.735	10,0	522	1,1	5.257	11,1
2004	63.167	5.891	9,3	610	1,0	6.501	10,3
2005	73.476	7.714	10,5	595	0,8	8.309	11,3
2006	85.479	7.874	9,2	700	0,8	8.574	10,0
2007*	23.101	2.077	9,0	197	0,9	2.274	9,8

Kaynak: DTM

*Ocak-Mart Dönemi

Not:Dış Ticaret rakamları 1991 yılından itibaren Uluslar arası Standart Sanayi Sınıflamasına (ISIC Revize 3) göre alınmıştır

Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında en yüksek paya sahip olan ürünler tablo 4.6 ve 4.7.'de de görüldüğü üzere fındık, domates, kiraz+vişne, turunçgiller, üzüm, incir, kayısı ve zeytinyağıdır.

Tablo 4.6.: Tarım Ürünleri İhracatı (Miktar:Ton / Değer:Bin \$)

Yıllar	Üzüm(taze+kuru)		İncir(taze+kuru)		Kayısı(taze+kuru)		Zeytinyağı	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
1996	201.470	207.048	41.310	75.780	44.754	107.383	23.276	74.354
2000	266.617	225.726	43.066	68.038	73.941	112.922	14.676	29.125
2001	305.037	195.880	45.693	72.928	91.410	91.875	94.325	132.648
2002	287.944	192.029	44.601	80.945	74.080	122.329	25.433	46.542
2003	295.313	235.205	51.234	89.439	79.124	157.844	75.189	162.005
2004	371.204	313.147	59.449	99.240	89.178	207.143	49.632	133.034
2005	382.200	331.091	62.178	117.675	105.825	189.762	91.822	300.453
2006	395.128	373.157	63.117	138.452	127.746	205.929	44.952	179.881

Kaynak: DTM

Tablo 4.7. : Tarım Ürünleri İhracatı (Miktar:Ton / Değer:Bin \$)

Yıllar	Fındık		Domates		Kiraz+Vişne		Turunçgiller	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
1996	144.231	445.030	110.763	38.950	15.888	25.495	369.263	159.114
2000	112.752	367.916	119.899	37.502	11.940	23.652	491.596	173.064
2001	175.403	487.013	190.768	48.914	25.672	49.284	630.067	212.367
2002	170.107	381.631	253.489	70.001	20.253	52.494	811.950	257.940
2003	140.821	416.110	228.777	88.693	33.882	77.696	637.493	259.426
2004	134.872	738.128	235.364	109.563	39.749	118.000	683.545	298.326
2005	131.906	1.208.170	250.182	145.773	35.796	93.594	894.502	404.844
2006	159.164	910.555	279.212	161.626	53.890	129.193	1.013.612	453.974

Kaynak: DTM

4.2.2. Türkiye İthalatın Yapısı ve Gelişimi

Türkiye’de ithalatın yıllar itibariyle miktar olarak gelişimi tablo 4.2.’de verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’de ithalat miktarı 1980 yılında 7.9 milyar dolar iken 2006 yılında on yedi kat artarak 139.5 milyar dolara yükselmiştir.

4.2.2.1. Türkiye İthalatının Yapıldığı Ülkelere Göre Dağılımı ve Gelişimi

Türkiye’de AB ülkelerine yapılan ithalatın ülkelere göre dağılımındaki gelişme tablo 4.8.’da verilmiştir. Türkiye’nin ithalatını gerçekleştirdiği ülkelerin başında Almanya gelmektedir. AB ülkeleri haricinde en çok ithalat yapılan ülkeler ise sırasıyla Rusya %11, Çin %6, ABD %5, Güney Kore % 3, İran %3 ve Japonya %3 paya sahiptir.

Tablo 4.8. : Türkiye İthalatının Yapıldığı AB Ülkelerine Göre Dağılımındaki Gelişmeler

Ülke Adı	2005		2004		2003		2002	
	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %
Almanya	13.617	11,7	12.516	12,08	9.453	13,6	7.042	13,7
İtalya	7.558	6,5	6.866	7,0	5.472	7,9	4.097	7,9
Fransa	5.883	5,1	6.201	4,6	4.164	3,8	3.053	2,7
İsviçre	4.054	3,5	3.405	3,5	2.968	4,3	2.143	4,2
İngiltere	4.690	4,0	4.317	4,4	3.500	5,0	2.438	4,7
İspanya	3.549	3,1	3.254	3,3	2.004	2,9	1.419	2,8
Belçika-Lüksemburg	2.231	1,9	1.992	2,0	1.524	2,2	1.150	2,2
Hollanda	2.142	1,8	1.908	2,0	1.657	2,4	1.311	2,5
Liste Toplamı	43.724	37,6	40.459	38,8	30.742	42,1	22.653	40,7
AB 27 Ülke Toplamı	52.695	45,2	48.102	49,31	35.140	50,6	25.688	49,82
Genel toplam	116.352	100,0	97.540	100,0	69.340	100,0	51.554	100,0

Kaynak: Eren,2006:197, TÜİK, Hizmet içi Rapor, 2007.

4.2.2.2. Türkiye’de İthalatın Sektörel Yapısı ve Gelişimi

Türkiye’nin ithalatın sektörel yapısını tablo 4.9.’de verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’nin ithalatında sanayi sektörünü payının çok önemli bir payı olduğu görülmektedir. Tarım sektörünün payı ise düşüktür. Sanayi sektörünün ithalattaki payı yıllar itibariyle artmış, tarım sektörünün ithalattaki payı ise aksine azalış göstermektedir. Sanayi sektörü ithalatındaki artışın nedeni olarak, tarım sektörü ithalatındaki azalma

gösterilebilir. 2006 yılı itibariyle Türkiye ithalatının %2,1'ini tarım ürünleri oluşturmaktadır. Tablo 4.9'da görüldüğü gibi son on yıllık dönemde bu oranın bir azalma eğilimi içinde olması tarımsal ithalatın azalmasından çok dış ticaret hacmindeki artmanın etkisiyle ortaya çıkan nispi bir azalmadır. Tablo 4.9'da "sanayinin payı azaldığında madenciliğin payı artmaktadır" gibi bir sonuç da çıkartılmamalıdır. Zira sektörlerin ithalat artış hızları farklıdır. Bu durum böyle bir nispi yanılısamaya neden olmaktadır (Sevim, 2006:42).

Tablo 4.9. : Türkiye'de ithalatın Sektörel Dağılımındaki Gelişmeler

Yıllar	Tarım		Madencilik		Sanayi		Toplam Milyon \$
	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %	Milyon \$	Payı %	
1988	499	3,5	2.857	19,9	10.979	76,6	14.335
1989	1.041	6,6	2.902	18,4	11.849	75,0	15.792
1990	1.318	5,9	3.989	17,9	16.995	76,2	22.302
1991	808	3,8	2.991	14,2	17.248	81,9	21.047
1992	1.178	5,2	3.054	13,4	18.638	81,5	22.871
1993	1.664	5,7	3.041	10,3	24.724	84,0	29.429
1994	1.214	5,2	2.975	12,8	19.081	82,0	23.270
1995	2.452	6,9	3.479	9,7	29.778	83,4	35.709
1996	2.172	5,0	5.090	11,7	35.982	82,5	43.627
1997	2.421	6,5	6.138	8,5	40.908	85,0	48.559
1998	2.130	4,6	3.758	8,2	39.914	86,9	45.935
1999	1.655	4,1	4.254	10,5	34.688	85,3	40.687
2000	2.123	3,9	7.097	13,0	45.283	83,1	54.503
2001	1.409	3,4	6.577	15,9	33.413	80,7	41.399
2002	1.703	3,3	7.192	14,0	42.659	82,7	51.554
2003	2.535	3,7	9.021	13,0	57.784	83,3	69.340
2004	2.757	2,8	10.981	11,3	83.801	85,9	97.540
2005	2.822	2,4	16.314	14,0	97.399	83,6	116.562
2006	2.932	2,1	22.033	15,8	110.378	82,1	139.576

Kaynak: Eren,2006:195, TUIK

Türkiye'nin toplam tarım ürünleri ithalatına, işlenmiş gıda ürünleriyle bakacak olursak tablo 4.10.'de gösterilmiştir. Tarım ve işlenmiş gıda ürünleri ithalatına baktığımızda Türkiye'nin tarımsal ithalatının da

ihracatında olduğu gibi ortalama olarak iki kat arttığını görmekteyiz.

Tablo 4.10. : Tarım ve İşlenmiş Gıda rnleri İthalatı (Milyon \$)

Yıllar	Genel İthalat	Gıda Maddeleri	(%)	Tarımsal Hammadde	(%)	Tarım rnleri Toplamı	%
1996	43.627	2.831	6,5	2.035	4,7	4.866	11,2
2000	54.503	2.133	3,9	2.023	3,7	4.156	7,6
2001	41.399	1.487	3,6	1.593	3,8	3.080	7,4
2002	51.554	1.912	3,7	2.083	4,0	3.995	7,7
2003	69.340	2.791	4,0	2.474	3,6	5.265	7,6
2004	97.540	3.089	3,2	2.969	3,0	6.058	6,2
2005	116.774	3.284	2,8	3.196	2,7	6.480	5,5
2006	137.032	3.452	2,5	3.755	2,7	7.207	5,3
2007*	34.752	1.028	3,0	1.079	3,1	2.107	6,1

Kaynak: DTM

Not: Dış Ticaret rakamları 1991 yılından itibaren Uluslar arası Standart Sanayi Sınıflamasına (ISIC Revize 3) göre alınmıştır

*Ocak-Mart Dönemi

Türkiye'nin tarım ürünleri ithalatında en yüksek paya sahip olan ürünler tablo 4.11. ve 4.12.'de de görüldüğü üzere buğday, mısır, pirinç, pamuk, ayçiçeği, ayçiçeği yağı, soya ve soya yağıdır. Bu ürünlere bakıldığında, sanayiye hammadde sağlayan tarımsal endüstriyel ürünler olduğu grlmektedir.

Tablo 4.11.:Tarım Ürünleri İthalatı (Miktar:Ton / Değer:Bin \$)

Yıllar	Buğday		Mısır		Pirinç		Pamuk*	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
1996	2.214.876	499.035	897.440	175.688	211.482	82.083	169.891	303.768
2000	963.668	126.143	1.286.190	146.887	329.653	108.215	577.352	680.668
2001	346.827	49.621	537.481	65.635	219.009	57.683	457.764	499.967
2002	1.116.575	150.472	1.179.937	133.754	310.605	86.300	549.210	496.744
2003	1.846.284	277.543	1.818.458	276.182	373.816	122.786	571.896	674.841
2004	1.065.389	221.868	1.049.744	190.477	165.866	62.025	596.524	844.113
2005	135.596	25.031	218.059	47.335	302.813	97.186	775.512	908.201
2006	213.987	47.145	30.579	12.702	272.611	89.105	324.052	419.444

Kaynak: DTM

*Tekstil sanayinde hammadde olarak kullanılan pamuktur.

Tablo 4.12.: Tarım Ürünleri İthalatı (Miktar:Ton / Değer:Bin \$)

Yıllar	Ayçiçeği		Ayçiçeği yağı		Soya		Soya yağı	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
1996	642.353	183.555	192.955	113.265	149.254	46.266	105.766	61.362
2000	523.903	103.324	100.680	39.541	386.708	82.939	159.717	61.244
2001	182.728	42.707	133.474	62.781	321.252	67.387	154.580	56.213
2002	129.108	42.008	93.142	52.103	612.497	139.614	174.892	71.738
2003	540.852	153.335	92.548	54.047	831.454	226.525	134.634	72.670
2004	481.703	157.376	78.302	50.576	681.964	226.828	75.399	47.590
2005	491.325	161.759	203.519	134.930	1.154.504	328.533	191.006	105.484
2006	371.472	116.277	398.761	235.614	1.016.907	264.797	218.631	124.146

Kaynak: DTM

4.3. TÜRKİYE’NİN AB İLE GÜMRÜK BİRLİĞİ DIŞ TİCARETİNDEKİ GELİŞMELER

4.3.1. Gümrük Birliği

Türkiye-AB Gümrük Birliği, salt bir ekonomik entegrasyon modeli olmanın ötesinde, Türkiye’nin AB ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Türkiye ile AB arasında ortaklık ilişkisini kuran ve Gümrük Birliği’nin çerçevesini çizen 1963 tarihli Ankara Anlaşması’nın 28. maddesinde, ortaklığın nihai hedefi Türkiye’nin üyeliği olarak belirlenmiştir. Gümrük Birliği’nin 1 Ocak 1996’da tamamlanması ise, Ankara Anlaşması’nın 5. maddesi uyarınca, bu hedefe ulaşmak için belirlenen üç aşamalı entegrasyon modelinin “son dönem”ine geçişi ifade etmektedir. Taraflar arasında sanayi malları ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımını kapsayan Gümrük Birliği sürecinde Türkiye, mevzuatını AB’nin gümrük ve ticaret politikalarının yanı sıra rekabet ve fikri sınai mülkiyet haklarına ilişkin politikalarının da dahil olduğu kapsamlı bir alanda uyumlaştırma yükümlülüğünü üstlenmiştir (<http://www.ikv.org.tr/gumrukbirligi.php>).

Türkiye-AB Gümrük Birliği, sadece sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta, geleneksel tarım ürünleri ise kapsam dışı bulunmaktadır. İşlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergileri tespit edilirken, tarım payı ile sanayi payı ayrılmakta ve sadece sanayi payı vergi muafiyetine tabi tutulmaktadır. Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla Türkiye, AB'nin 1971'den bu yana tek taraflı olarak uyguladığı biçimde, AB'den gelen sanayi ürünlerine yönelik tüm gümrük vergilerini ve eş etkili tedbirlerini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, uygulanan miktar kısıtlamalarına da son verilmiştir. Üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünler için ise, Türkiye, AB'nin Ortak Dış Tarife (Common External Tariff) sistemini uygulamaya başlamakla birlikte, hassas olarak nitelendirilen ürünler konusunda 5 yıllık bir geçiş dönemi öngörmüştür. 2001 yılı itibariyle dolan bu geçiş dönemi süresince, Türkiye ilgili vergilerini kademeli olarak AB'yle uyumlaştırmıştır. 2001'den bu yana ise, AB'nin Ortak Dış Tarifesi en az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi/Generalized System of Preferences-GSP dışında bütünüyle uygulanmaktadır. GSP uygulamaları da,

kademeli biçimde peyderpey üstlenilmektedir. Gümrük Birliğinin bir sonucu olarak, Türkiye'nin AB ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkelerinden ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı koruma oranı yüzde 0'a, benzer ürünler için üçüncü ülkelere uyguladığı koruma oranı ise, yüzde 15'lerden, 2004 ithalat rejimi kapsamında yüzde 4.2'ye düşmüştür (<http://www.cu.edu.tr>).

1996-2007 yılları arasında Türkiye'nin AB ile dış ticaret hacmindeki (ihracat + ithalat) önemli artış açıkça ticaret yaratıcı etkinin varlığını göstermektedir. Gümrük birliğinin ilk yıllarında (1996-1997) Türkiye'nin AB'den ithalatındaki artış özellikle dikkat çekicidir. Aynı dönemde ihracattaki artış, ithalattaki artışın çok gerisinde kalmıştır (<http://www.deu.edu.tr/>).

Gümrük Birliği'nin Türkiye ve AB dış ticaretine etkisi tablo 4.13.'de verilmiştir. GB' ye girişin hemen öncesi olan 1995 yılının AB'ye karşı dış ticaret açığı on yıl öncesi olan 1986 yılına göre 3,5 kat fazladır. Bu rakamlara göre söz konusu on yıllık dönemde AB'ye karşı dış ticaret açığının yıllık ortalama artış hızı %13,3'tür. 1996 yılından itibaren GB sonrası on yıllık

dönemde dış ticaret açığı aynı hızla devam etmiş olsa, 2005 yılında bu açığın yaklaşık 40,4 milyar dolara ulaşması gerekirdi. Oysa anılan dönemde dış ticaret açığının yıllık ortalama artış hızı % -0,7'dir. Türkiye Gümrük Birliği'ne girerek, dünyanın öteki bölgeleriyle yaptığı ticarete kıyasla AB ile yaptığı ticarete daha rahat, AB'den yaptığı ithalatın daha büyük bölümünü AB'ye yaptığı ihracatla karşılayabilir durumdadır (Acar, 2006b:226).

Tablo 4.13. : Gümrük Birliği'nin Türkiye - AB Dış Ticaretine Etkisi
(1986 - 2005, milyon dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Açığı
1986	3.505	5.146	
1987	5.207	6.243	
1988	5.098	5.895	
1989	5.408	6.055	
1990	6.893	9.328	
1991	7.042	9.222	
1992	7.601	10.049	
1993	7.287	12.949	
1994	8.269	10.279	
1995	11.078	16.861	
1986-95	67.338	92.027	-24.639
1996	11.549	23.138	
1997	12.248	24.870	
1998	13.498	24.075	
1999	14.348	21.401	
2000	14.510	26.610	
2001	16.118	18.280	
2002	18.459	23.321	
2003	24.350	31.495	
2004	34.451	45.444	
2005	38.391	49.144	
1996-2005	197.922	287778	-89.856

Kaynak : Mustafa ACAR, 2006b:225

4.3.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkeleri İle Dış Ticareti

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında ticari ilişkiler, 1963 yılında Ankara anlaşması ile başlamıştır. Bu

anlaşmaya göre hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç aşamalı bir süreç başlatılmıştır. Gümrük Birliği bu aşamaların son dönemidir. Türkiye, ticaretinin büyük bir kısmını Avrupa Birliği ülkeleri ile yapmaktadır. Sanayi ürünlerinde tarifelerin kaldırılması dolayısıyla her iki taraf içinde ticaretin büyümesine etken olmaktadır. Fakat Türkiye gelişme yolunda bir ülke olduğu için ürettiği ürünlerin ara mallarını ya da makinelerini yine ithal ederek ihracat yapmaktadır. Bu durumda AB ülkeleri için olumlu sonuçlar vermektedir. İhracatımızda ve ithalatımızda ilk 10 ülkeye baktığımız zaman bu ülkelerin çoğunlukla AB ülkeleri olduğunu görmekteyiz. Örneğin Almanya, hem ihracatımızda hem ithalatımızda ilk sırada olan AB ülkesidir (<http://www.atonet.org.tr>).

Türkiye'nin AB ülkeleri ile yapmış olduğu dış ticaretin, Sektörel dağılımına baktığımızda (Tablo 4.14.) en çok ithalat yaptığı sektörün 2006 yılı verilerine göre %95,9 oranla imalat sanayi olduğu, tarım sektörünün payının ise 1996 yılında %2,4 iken 2006 yılına gelindiğinde bu oranın %1 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.14. Türkiye'nin Avrupa Birliği 27 (AB 27) Ülkeleri ile Dış Ticaretinin Sektörel Dağılımı, İthalat, (Değer 1000\$)

YIL	Toplam		Tarım ve ormancılık		Balıkçılık		Madençilik ve taşocaklığı		İthalat sayısı		Diğerleri	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1996	24.320.874	100,0	585.034	2,4	397	0,0	86.265	0,4	22.870.684	94,0	778.495	3,2
1997	26.118.982	100,0	397.906	1,5	455	0,0	106.956	0,4	24.933.617	95,5	680.048	2,6
1998	25.282.211	100,0	372.993	1,5	403	0,0	88.867	0,4	24.379.621	96,4	440.327	1,7
1999	22.529.938	100,0	392.674	1,7	357	0,0	84.754	0,4	21.766.425	96,6	285.728	1,3
2000	28.526.902	100,0	389.617	1,4	518	0,0	105.368	0,4	27.468.766	96,3	562.633	2,0
2001	19.823.457	100,0	233.697	1,2	100	0,0	60.622	0,3	19.198.290	96,8	330.747	1,7
2002	25.688.833	100,0	351.778	1,4	242	0,0	172.257	0,7	24.515.371	95,4	649.185	2,5
2003	35.140.139	100,0	457.719	1,3	650	0,0	203.648	0,6	33.361.420	94,9	1.116.701	3,2
2004	48.102.744	100,0	485.887	1,0	1.681	0,0	169.691	0,4	46.203.255	96,1	1.242.229	2,6
2005	52.695.793	100,0	577.292	1,1	6.392	0,0	235.119	0,4	50.630.765	96,1	1.246.226	2,4
2006	59.400.922	100,0	573.445	1,0	16.974	0,0	328.359	0,6	56.954.972	95,9	1.527.172	2,6

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 4.15. : Türkiye'nin Avrupa Birliği 27 (A.B.27) Ülkeleri ile Dış Ticaretinin Sektörel Değeri, İhracat, (Değer 1000\$)

YIL	Toplam		Tarım ve ormancılık		Balıkçılık		Madencilik ve Taşocakçılığı		İmalat sanayi		Diğerleri	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1996	12.568.775	100,0	1.107.764	8,8	22.313	0,2	203.529	1,6	11.116.412	88,4	118.756	0,9
1997	13.434.739	100,0	1.156.750	8,6	28.499	0,2	213.233	1,6	11.909.104	88,6	127.153	0,9
1998	14.813.149	100,0	1.082.157	7,3	13.453	0,1	229.683	1,6	13.358.835	90,2	129.021	0,9
1999	15.424.238	100,0	1.015.248	6,6	35.053	0,2	214.602	1,4	14.044.195	91,1	115.140	0,7
2000	15.664.421	100,0	849.390	5,4	21.275	0,1	227.768	1,5	14.437.969	92,2	128.019	0,8
2001	17.545.567	100,0	951.454	5,4	25.043	0,1	187.054	1,1	16.281.222	92,8	100.794	0,6
2002	20.415.034	100,0	925.564	4,5	41.621	0,2	196.570	1,0	19.135.597	93,7	115.682	0,6
2003	27.393.762	100,0	1.098.510	4,0	64.718	0,2	240.869	0,9	25.849.514	94,4	140.151	0,5
2004	36.580.859	100,0	1.434.002	3,9	67.024	0,2	333.702	0,9	34.549.853	94,4	196.277	0,5
2005	41.364.962	100,0	1.957.578	4,7	78.830	0,2	375.652	0,9	38.744.364	93,7	208.539	0,5
2006	47.934.746	100,0	1.789.470	3,7	81.471	0,2	522.469	1,1	45.230.428	94,4	310.907	0,6

Kaynak: <http://www.tiik.gov.tr>

Türkiye'nin AB ülkeleri ile yapmış olduğu dış ticaretin, Sektörel dağılımına baktığımızda (tablo 4.15.) en çok ihracat yaptığı sektörün %94,4'le imalat sanayi sektörü olmuştur. Tarım sektörünün payının ise 1996 yılında %8,8 iken 2006 yılına gelindiğinde bu oranın %3,7 olduğu görülmektedir.

4.3.3. Türkiye – AB Tarım Ürünleri Ticareti

Türkiye ile AB arasındaki tarım ürünleri ticareti, Ankara Antlaşması'ndan bugüne, iki taraflı olarak önemli gelişmeler göstermiştir. Tablo 4.16'da da görüldüğü üzere Türkiye'nin topluluğa gerçekleştirdiği tarım ürünleri ihracatı, topluluktan yaptığı ithalattan daha fazla olmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yapılan ihracatın %15'i Almanya'ya yapılmaktadır. Türkiye'den AB'ye yapılan tarım ürünleri ihracatındaki artış, tüm ülkelerden AB'ye yapılan ihracatın ortalamasından daha hızlı olmuştur. Bu başarının bir bölümü, Türkiye'nin arzının başta geldiği ürünlerin, AB'nin tarım ürünleri ithalatındaki artışın yoğunlaştığı ürünler olması ile açıklanabilir (McClatchy, 1997:37).

Tablo 4.16.'da gözlemlendiği üzere, genel olarak dış ticaretimiz içinde AB'nin payı %45-50 dolaylarında

seyretmekte, yani dış ticaretimizin yaklaşık yarısı AB üye ülkeleri ile gerçekleştirilmektedir. 1993-2005 yılları arasında Türkiye'nin AB ile dış ticaret hacmindeki (ihracat + ithalat) önemli artış açıkça ticaret yaratıcı etkinin varlığını göstermektedir. Gümrük birliğinin ilk yıllarında (1996-1997) Türkiye'nin AB'den ithalatındaki artış özellikle dikkat çekicidir. Aynı dönemde ihracattaki artış, ithalattaki artışın çok gerisinde kalmıştır. Öyle ki AB'ne karşı ihracatın ithalatı karşılama oranı 1997'de %49.2'ye kadar düşmüştür. Bu durumun en önemli nedeni, Türkiye'nin tek yanlı olarak 1971 yılından bu yana (bazı istisnalar hariç) sanayi ürünlerinde AB piyasasına gümrüksüz giriş hakkına sahip iken, AB'nin aynı hakkı 1996 yılında kazanmış olmasıdır. 1997 yılında %49.2'ye kadar gerileyen AB'ne karşı ihracatın ithalatı karşılama oranının 2001-2005 ortalaması yaklaşık %80'dir. 1999 ve 2001 yıllarında ithalatta yaşanan düşüşler ise Türkiye ekonomisindeki daralmalarla bağlantılıdır. Doksanlı ve iki binli yıllarda sıkça yaşanan krizler (1994 krizi, 1997-1998 Güney Doğu Asya ve Rusya krizleri ve 2000-2001 krizi) Türkiye'nin dış ticaret

açığının ne kadarının gümrük birliğinden kaynaklandığını belirlemeyi güçleştirmektedir.

Tablo 4.16. Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı (Milyon \$)

Yıl	Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı			Türkiye'nin AB ile Dış Ticaret Yapısı			Toplam Dış Ticarete AB'nin Payı (%)		
	İhracat	İthalat	İhr/İth	İhracat	İthalat	İhr/İth	İhracat	İthalat	Hacim
1993	15.348	29.429	52,2	7.599	13.875	54,8	49,5	47,1	48,0
1994	18.105	23.270	77,8	8.635	10.915	79,1	47,7	46,9	47,3
1995	21.636	35.707	60,6	11.078	16.861	65,7	51,2	47,2	48,7
1996	23.224	43.627	53,2	11.549	23.138	49,9	49,7	53,0	51,9
1997	26.261	48.559	54,1	12.248	24.870	49,2	46,6	51,2	49,6
1998	26.974	45.921	58,7	13.498	24.075	56,1	50,0	52,4	51,5
1999	26.587	40.671	65,4	14.348	21.401	67,0	54,0	52,6	53,2
2000	27.775	54.503	51,0	14.510	26.610	54,5	52,2	48,8	50,0
2001	31.342	41.399	75,7	16.118	18.280	88,2	51,4	44,2	47,3
2002	36.059	51.553	69,9	18.459	23.321	79,2	51,2	45,2	47,7
2003	47.252	69.339	68,1	24.484	31.695	77,2	51,8	45,7	48,2
2004*	63.120	97.539	64,7	34.417	45.434	75,8	54,5	46,6	49,7
2005	73.122	116.048	63,0	38.306	48.957	78,2	52,4	42,2	46,1

Kaynak: DTM, DİE

*1 Mayıs 2004'ten itibaren 25 üyeli AB

Türkiye artık gümrük birliğine uyum sağlamaya çalışan bir ülke konumunda değildir. Bu rakamlar ve oranlar (Tablo 4.16) Türkiye'nin artan dış açıkları içinde AB'nin payının artmadığını göstermektedir. Dış açıklar büyük ölçüde AB dışındaki (üçüncü) ülkelerle olan petrol

ve enerji kökenli hammadde ithalatından (petrol fiyatlarındaki artışla birlikte) kaynaklanmaktadır. Yani AB dışı ülkelerle Türkiye'nin ithalatı ihracatından daha hızlı artmıştır. Sonuçta AB dışı ülkelerle ihracatın ithalatı karşılama oranı düşmüştür. 2001 yılında 16 milyar \$ olan AB'ye ihracat, 2005 yılında 40 milyar \$'a yaklaşmıştır (<http://www.deu.edu.tr>).

AB ile dış ticaretimizde Sektörel olarak en önemli pay sanayi ürünlerine ait, en düşük pay ise tarım ürünlerine aittir. Avrupa Birliği ile olan tarım ürünleri ithalatımız ise ortalama olarak %1-3 arasındadır. Tablo 4.18. incelendiğinde 1996 yılında %2,6 olan tarım ürünleri ithalatı payı, 2006 yılına gelindiğinde %1,3'e düşmüştür. Fakat değersel olarak baktığımızda 1996 yılında 23.138 milyon dolar olan payımız, 2006 yılında 53.849 dolar olmuştur. Bunun nedeni ise AB ile olan dış ticaretimizde sanayi sektörünün payının arttığındandır.

Türkiye'nin ihracatında olduğu gibi ithalatında da ön planda olan sektör sanayi sektörü olmuştur. Özellikle son yıllarda bilgi ve iletişim ithalatı dikkat çekici oranda artmaktadır. Ancak Türkiye'nin ithalat yapısına bakıldığında üzerinde durulması gereken bir başka ve

belki de en önemli nokta bir halen tarım ülkesi sayılabilen ülkemizin ithalatında tarım ürünlerinin payının hızlı bir artış göstermesidir. Türkiye’de ithalatın Sektörel dağılımına baktığımızda 1988 yılında 499 milyon dolar olan tarım sektörünün payı 2005 yılında 2.822 milyon dolara yükselmiştir. Uygulanamayan veya eksik, yanlış uygulanan politikalar, geçmişte net tarım ihracatçısı olan Türkiye’nin zamanla tarım ithalatçısı bir ülke haline gelmesine neden olmuştur. Bunun nedenleri, ülkede izlenen yanlış tarım politikalarının yanı sıra ekonomik krizler ve uluslararası politikalardır. Tablo 4.18.’e bakıldığında Türkiye’nin AB ülkelerinden olan ithalatında, tıpkı ihracatında olduğu gibi artış görülmektedir. Türkiye’nin, toplam ihracatının % 50’sinin AB pazarına yönelmiş olduğu ve AB’deki ekonomik durgunluğa, ithalattaki daralmaya ve aynı pazardaki üçüncü ülkelerin yarattığı rekabete rağmen, AB’ye ihracatının her yıl belirli bir oranda arttığı göz önüne alındığında, AB’nin istikrarlı bir pazar imkanı yarattığı ortaya çıkmaktadır. Gümrük Birliği ile bu durum daha da netleşmiş ve nitekim, global ekonomik kriz ile birlikte üçüncü ülkelere yönelik ihracatımızda

yaşanan azalış, AB ülkelerine yönelik ihracatımızdaki artış ile dengelenmiştir (<http://ekutup.dpt.gov.tr>).

Tablo 4.17. : Türkiye'nin AB ile Ticaretinde Tarım Sektörünün Payı (İhracat, İthalat Milyon \$)

Yıl	Tarım Sektörü İhracatı		Toplam İhracat	Tarım Sektörü İthalatı		Toplam İthalat
	Değer	Pay (%)	Değer	Değer	Pay (%)	Değer
1996	1.005	8,2	11.549	639	2,6	23.138
1997	1.054	7,8	12.248	460	1,9	24.870
1998	1.049	7,3	13.498	425	2	24.075
1999	1.030	7,1	14.348	434	1,6	21.401
2000	869	5,4	14.510	411	2,2	26.610
2001	952	5,2	16.118	264	1,1	18.280
2002	1.030	4,2	18.459	379	1,2	23.321
2003	1.275	3,7	24.484	506	1,1	31.695
2004	1.686	4,4	34.417	575	1,2	45.434
2005	2.046	4,7	38.306	669	1,2	48.957
2006	1.831	4,2	43.924	709	1,3	53.849

Kaynak: [Http://www.dtm.gov.tr](http://www.dtm.gov.tr)

Tablo 4.18.: Türkiye'nin AB ile Ticaretinde Tarım Sektörünün Payı (İthalat, Milyon \$)

Yıl	Tarım								
	Temel Tarım		İşlenmiş Tarım Ürünleri		Su Ürünleri		Toplam		Toplam
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer
1996	559	2,2	57	0,2	23	0,1	639	2,6	23.138
1997	357	1,5	71	0,3	32	0,1	460	1,9	24.870
1998	313	1,5	90	0,4	22	0,1	425	2,0	24.075
1999	310	1,2	107	0,4	17	0,1	434	1,6	21.401
2000	274	1,5	114	0,6	23	0,1	411	2,2	26.610
2001	156	0,7	104	0,4	4	0,0	264	1,1	18.280
2002	238	0,8	134	0,4	7	0,0	379	1,2	23.321
2003	338	0,7	152	0,3	16	0,0	506	1,1	31.695
2004	332	0,7	228	0,5	15	0,0	575	1,2	45.434
2005	385	0,7	272	0,5	12	0,0	669	1,2	48.957
2006	360	0,7	336	0,6	13	0,0	709	1,3	53.849

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr>

Türkiye 1980'li yıllardan itibaren ticaret politikasını ithal ikameci politikalarından ihracata dönük sanayileşmeye çevirmiştir. Doksanlı yılların ortalarından itibaren Gümrük Birliği'nin önemi bu süreçte oldukça büyüktür. Gümrük Birliği, sanayi ürünleri ticaretini direkt etkilerken, sanayi sektörünün gelişmesi için

gereken kaynaklar tarım sektöründen sağlandığı için tarım ürünleri ticareti de dolaylı olarak etkilenmiştir.

Türkiye'nin uyguladığı dışa açık kalkınma stratejisi çerçevesinde dış ticaret hacminde ve dış ticaretinin GSMH içindeki payında önemli sayılabilecek artışlar gerçekleştirilmiştir. tarım sektörünün toplam ihracat içindeki payının 1990'lı yıllarda 2.700 milyon dolarken 2000'li yıllardan itibaren gerilediği ve sanayi sektörünün toplam ihracattaki payının giderek arttığı görülmektedir.

İhracatın ülkelere dağılımını gösteren Tablo 4.19'a bakıldığında ise, en büyük ticaret ortağımız olan AB ülkelerine olan ihracatımızın 1994 yılına göre neredeyse üç kat arttığı söylenebilmektedir. Ancak, AB'ye yapılan toplam ihracattaki tarım ürünlerinin payı azalmaktadır. Özellikle 1996 sonu itibariyle AB'ye yapılan ihracatın yönü tarım ürünlerinden sanayi ürünlerine kaymıştır. Tarım sektörünün AB ekonomisinin %5'ine karşılık gelmesine rağmen, birlik bütçesinin halen yarısının Ortak Tarım Politikasına ayrılması, söz konusu politikanın önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye, Avrupa Birliği gibi güçlü bir ticaret ortağına sahip olmasının en büyük avantajını Rusya ve

Asya Krizleri sırasında yaşamıştır. AB ülkelerinin istikrarlı bir ekonomik yapıya sahip olması sayesinde Türkiye'nin AB'ye olan ihracat performansı krizler sırasında bile çok etkilenmemiştir (www.tarimmerkezi.com).

Tablo 4.19. : Türkiye'nin AB ile Ticaretinde Tarım Sektörünün Payı (İhracat, Milyon \$)

Yıl	Tarım								Toplam
	Temel Tarım		İşlenmiş Tarım Ürünleri		Su Ürünleri		Toplam		
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	
1996	900	7,3	25	0,2	80	0,7	1.005	8,2	11.549
1997	924	6,8	30	0,2	100	0,7	1.054	7,8	12.248
1998	942	6,6	32	0,2	75	0,5	1.049	7,3	13.498
1999	920	6,3	33	0,2	77	0,5	1.030	7,1	14.348
2000	766	4,8	36	0,2	67	0,4	869	5,4	14.510
2001	861	4,7	37	0,2	54	0,3	952	5,2	16.118
2002	896	3,7	53	0,2	81	0,3	1.030	4,2	18.459
2003	1.088	3,2	67	0,2	120	0,3	1.275	3,7	24.484
2004	1.446	3,8	105	0,3	135	0,4	1.686	4,4	34.417
2005	1.790	4,1	113	0,3	143	0,3	2.046	4,7	38.306
2006	1.589	3,6	117	0,3	125	0,3	1.831	4,2	43.924

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr>

4.3.4. İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticareti

Roma Antlaşması'nın tarım ürünlerini belirleyen II sayılı ekinde yer almayan, temel tarım ürünlerinin işlenmesi ile elde edilen ve bünyesinde süt, hububat ve şeker ihtiva eden ürünler işlenmiş tarım ürünleri olarak tanımlanmaktadır. Bu işlenmiş tarım ürünlerinin listesi AB'nin 3448/93 sayılı Konsey Yönetmeliğinin ekinde yer almaktadır. Diğer taraftan, bu ürünler, 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı'nın ekinde de listelenmiştir. Söz konusu ürünler, bir yandan ihtiva ettiği tarım ürünü dolayısıyla tarımsal koruma diğer yandan bunların elde edilmesi için geçirdiği işlem dolayısıyla sınai korumaya tabi tutulmaktadır.

Temel tarım ürünü olarak tanımlanan hububat, süt ve şekerin işlenmesi ile elde edilen "işlenmiş tarım ürünleri", içerdikleri tarım payı ile değil, sanayi payı itibariyle Gümrük Birliği kapsamına girmektedir. İşlenmiş tarım ürünlerinin içinde bulunan ve 1/95 sayılı OKK ile belirlenmiş temel tarım ürünleri şunlardır:

- Ekmeklik buğday,
- Durum buğdayı (sert buğday),
- Çavdar,

- Arpa,
 - Mısır,
 - Pirinç,
 - Toz şeker,
 - Izoglukoz (yalnızca),
 - Melas,
 - Yağsız süt tozu (yalnızca),
- Tereyağı (yalnızca) (<http://ekutup.dpt.gov.tr>).

4.4. TAM ÜYELİKTE AB VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI ÜZERİNDE YARATACAĞI ETKİLER

Türkiye’nin 1963 yılında başlayan AB serüveninin ardından, 17 Aralık 2004 tarihinde AB kapıları Türkiye için aralandı. 3 Ekim 2005 tarihine tam üyelik müzakereleri başlaması için gün verildi. Türkiye en iyimser olarak 2014 yılından sonra tam üye olarak kabul edilecek ve Avrupa Birliği ile birçok alanda karşılıklı olarak etkileşim içinde bulunacaktır. Bu etkileşim içinde Türk ekonomisini derinden etkileyecek en önemli alanın dış ticaret olacağı tartışılmaz bir konudur.

4.4.1. Avrupa Birliği'nin Dış Ticaret Politikası Üzerinde Yaratacağı Etkiler

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği, Türk ekonomisinin büyüklüğü ve birliğin OTP'ye uyumu göz önünde bulundurulduğunda AB'nin dış ticareti üzerinde küçük fakat önemli bir etki yaratacaktır. Bu küçük ama olumlu etkiler üyeliğin ilk yıllarında marjinal düzeyde kalırken, orta ve uzun vadede AB'nin büyümesi ve ticareti üzerinde çok daha yoğun bir şekilde etkisinin gösterecektir.

Türkiye'nin birliğe üyeliğinin birliğin dış ticareti üzerinde yaratacağı ilk etkiler kendisini, Pazar büyümesi ve entegrasyon üzerinde gösterecek bu oluşan iki etki de birliği önemli ticaret avantajı sağlayacaktır. Türkiye'nin şu andaki 70 milyonluk nüfusu birlik üreticileri için doymamış, hazır bir Pazar imkanı yaratacaktır(Aydın, 2002:16). Tam üyelikle birlikte mevcut olan tarife ve teknik engellerin de ortadan kalkmasıyla, ticaret daha fazla derinlik kanacak ve doymamış ve hazır olan pazarın da etkisiyle AB mallarına olan talep artacaktır. Bu durum karşısında Türkiye'nin tam üyeliği durumunda AB dış

ticareti üzerinde önemli ve olumlu bir gelişmeye yol açacağı gözükmektedir (Kılıç, 2006:64).

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1 Ocak 1996'dan itibaren Gümrük Birliğinin hayata geçirilmesi öngörülmüştür. Gümrük Birliğinin sadece sanayi ürünlerinde geçerli olmuş, tarım ürünleri ticareti Gümrük Birliği dışında tutulmuştur. Türkiye ve AB'nin tarım ürünleri dış ticareti bazında ihracat ve ithalatı incelendiğinde bir tarafın dış ticaret açığı verdiği ürünlerde diğer tarafın dış ticaret fazlası verdiği gözlenmektedir (Aydın, 2002:22). Türkiye'nin Tam üyelik almasıyla birlikte tarım ürünleri üzerindeki gümrüklerin kalkması sonucu her iki tarafa da önemli ticari avantajları sağlayacaktır. AB ülkelerinin yağ tohumu ve yağlı meyvelerde, çay, kahve, baharat, meyve ve sebzelerde Gümrük Birliği sonrasında önemli oranlarda dış ticaret açıkları vermiştir. Buna karşın Türkiye bu ürünlerde dış ticaret fazlası vermektedir. Bu durum karşısında, Türkiye'nin tam üyeliği ile birlikte gümrüklerin ortadan kalkmasıyla birlikte, AB'nin dış ticaret açığı verdiği tarımsal ürünler Türk pazarında ithal edilebilir duruma gelecektir. Bunun sonucunda ise

AB'nin tarımsal ürünler ithalatının maliyeti düşerek iç pazarda ürün çeşitlenmesine neden olacaktır (Kılıç, 2006:66).

4.4.2. Türkiye'nin Dış Ticaret Politikası Üzerinde Yaratacağı Etkiler

Türkiye'nin Avrupa Birliği tam üyeliği kazandığı zaman, dış ticaret politikasında nasıl bir durumla karşılaşacağı düşünüldüğünde tam bir sonuca varmak zor gözükmektedir. Bunu Türkiye ile aynı yapısal ve ekonomik özellikler bakımından aynı olan Avrupa Birliğine üye ülkelere bakmak gerekir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz ülkemizle yapısal ve ekonomik özellikler bakımından benzerlikler göstermektedirler. Bu ülkelerin üyelik sonrasında yaşadığı gelişmelerin, Türkiye'nin tam üyelik sonrasında karşı karşıya kalacağı durum hakkında varsayımlarda bulunmamıza yardımcı olacaktır. Yunanistan, İspanya ve Portekiz üyeliğe dahil olduktan sonra bir ekonomik durgunluk yaşanmıştır. Türkiye'de de böyle bir durgunluk yaşanacağı tahmin edilmektedir. Yalnız Türkiye'nin 1996 yılında Gümrük Birliğine üye olup 11 yıllık tecrübesi göz önüne alındığında, üyelikten sonra, Yunanistan, Portekiz ve

İspanya'nın düştüğü duruma düşmeyeceği tahmin edilmektedir (Kurumsal İşler Daire Başkanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2003: 41).

Tarımsal ürünlerin ihracatı ve ithalatı Gümrük Birliği'nin kapsamı dışında bırakıldığından Türkiye bazı tarımsal ürünlerde ticaret açıkları ile karşı karşıya kalmaktadır. Buna karşın Türkiye'nin ticaret açığı verdiği tarımsal ürünlerde Avrupa Birliği ticaret fazlası vermektedir. Türkiye hububat ve hayvancılık ürünlerinde Gümrük Birliği sonrası dönemde bu ürünlerin ithalatından alınan yüksek gümrük vergileri nedeniyle önemli ticaret açıkları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle de Türkiye yeteri kadar ithalat yapamamış ve iç piyasada bu ürünlere yönelik şiddetli tüketici ihtiyaçları ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin dış ticaret açığı verdiği hububat ve hayvancılık ürünlerinde AB dış ticaret fazlası vermektedir. Tam üyelikle birlikte Türkiye ihtiyacı olduğu bu tarımsal ürünleri AB pazarından eskiye nazaran daha ucuza mal edecektir. Buda dış ticaret açığını biraz olsun küçültürken, iç piyasadaki tüketici ihtiyaçlarının

giderilmesine ve ürün çeşitlendirmesine neden olacaktır
(Kılıç, 2006:70).

SONUÇ ve ÖNERİLER

İçeride ve dışarıda lehte ve aleyhte bir yılın tartışmanın ardından 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel Zirvesinde müzakerelere başlama tarihi alınmasıyla Türkiye – AB bütünleşmesi yeni bir aşamaya gelmiştir. Müzakere sürecinin en çetin konusu, Türkiye'nin başını en fazla ağrıtmaya aday dosyası ise tarımdır. Dört ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'de tarım konusu ele alınmış, Türkiye'deki tarım politikaları ve destekleme yapısı incelenip, Dünya Ticaret Örgütü kapsamında Türk tarımının değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde Avrupa Birliği'nde tarım sektörü, Ortak Tarım Politikası ve Ortak Tarım Politikasında reform arayışları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türk tarımının Avrupa Birliği tarımı karşısındaki durumu ve Ortak Tarım Politikasına uyum durumu ortaya konmuştur. Son bölümde ise Türkiye ve Avrupa Birliği'nde tarımın dış ticaretteki yeri ve önemi incelenip, tam üyelikte Avrupa Birliği ve Türkiye'nin dış ticaret politikaları üzerinde yaratacağı etkiler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin tarım sektörü ve tarım politikalarındaki gelişmeler gözden

geçirilip, Avrupa Birliği ve Türkiye ile temel bazı tarımsal göstergeler açısından karşılaştırılmıştır.

Türk tarımı; ekonomideki yeri ve önemi, uygulanan politikalar tarımın yapısı, işletmelerin büyüklüğü, organizasyonu, dağılımı, üretim deseni, üretim hacmi, verimlilik düzeyi, genel performansı v.b. itibariyle AB tarımına göre çok önemli farklılıklar göstermektedir. Bu yapısı ve niteliği ile de AB tarımına uyum çok güçtür. Rekabet edilebilecek bir düzeyde değildir. Çok önemli iyileştirmeleri gerektirmektedir. Belirtilen bu farklılıkları gidermek için Ulusal programda ifade edilen bazı iyileştirmelerin yapıldığı ve bunların özellikle son yılda belirli bir hız kazandığı da kaydedilmelidir. Kısa sürede yapılan bu iyileştirmeleri takdir etmekle beraber, yapılanların, yapılması gerekenler yanında ancak sınırlı bir bölümü oluşturduğu da itiraf edilmelidir.

Öte yandan, tarım mevzuatı AB mevzuatının yarısından fazlasını teşkil ettiği için, yapılması gerekli hizmetler hem geniş kapsamlı, çok yönlü ve hem de gerçekten çok zor niteliklidir. Ayrıca uyum gerektiren konular önemli yatırımları gerektirmektedir ve yapısal düzenlemeleri istemektedir.

Artık eskisi gibi davranma lüksü de yoktur, o nedenle, uyum için çok hızlı bir programa ihtiyaç vardır, dolayısıyla süreç; zor, yoğun bir çalışmayı ve disiplini gerektirmektedir. Çünkü Türkiye'nin tam üyeliği bakımından anlaşmazlıkların odak noktalarından birini de tarım oluşturacak gibi görülmektedir. Zaten kurulma ve genişleme dönemlerinde anlaşmazlıkların önemli kısmını çoğunlukla tarım oluşturmaktadır.

Diğer yandan, şu gerçeği de kabul etmeliyiz, Globalleşen dünyada AB istediği için değil çağdaş normlara ulaşmak için, Türk tarımını rekabete açık, kalite odaklı ve sürdürülebilir niteliğe dönüştürme zorunluluğu vardır. Çünkü hedef, AB den ziyade AB standartlarını yakalamaktır. O halde, üyelik olmasa bile, tarımımız bazı önemli iyileştirmeleri gerektirmektedir. Bu bakımdan, zaten yapacağımız bu iyileştirmeleri AB'nin isteklerini de dikkate alarak yapabilirsek, o hedefe de ulaşma olanağı kendiliğinden doğacaktır.

AB yönünden belirtilmesi gerekli ilk husus, uyulması istenen Ortak Tarım Politikasının devamlı değişim halinde, her genişleme sürecinde yenilenen nitelikte oluşudur. Kısacası, ulaşmaya çalışılan hedef hep

hareketli, siz ona yaklaştıkça o sizden uzaklaşan bir özellik göstermektedir. O nedenle, gelecekte nereye varacağının iyi kestirilmesi zorunludur. Özellikle alınacak yardımlar tahmin edilirken gerçeği olunması gerekmektedir. Diğer Önemli bir nokta, Türk tarımının OTP'ye uyumu bakımından AB'nin, vermesinin gerekli olduğu destek konusunda çok istekli olduğunu söylemek de kolay değildir. Hele son düzenlemelerle, bunların giderek azaltılması da, ayrıca önem arz etmektedir.

Tarım ülkesi olarak bilinen Türkiye'nin dış ticaretindeki istatistik verileri incelendiğinde, tarımsal alanda ihracattan çok ithalat yapıldığı görölmektedir, tarım ihracatçısı konumundan uzaklaşıp tarım ithalatçısı bir ülke konumuna girdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin ithal ettiği tarımsal ürünlere bakıldığında, sanayiye hammadde sağlayan pamuk, ayçiçeği, buğday, soya, mısır ve pirinç gibi tarımsal endüstriyel ürünler olduğu, Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler ise direk tüketime yönelik olan üzüm, kiraz, domates, fındık, turunçgil, incir ve kayısı gibi meyve-sebzelerden oluştuğu görölmektedir. Türkiye'deki çiftçilere destekleme ve teşvikler yoluyla tarımsal ürün çeşidinin

değiştirilmesi sağlanarak üretilen ürünlerin sanayiye hammadde sağlayan endüstriyel tarım ürünlerine yöneltmesi gerekmektedir. Böylelikle Türkiye tarımsal ithalatındaki en yüksek paya sahip olan ürünleri üreterek tarım ithalatçısı konumundan kurtulup, tarım ihracatçısı bir konumuna tekrar dönebilir.

Türkiye AB trenine binme kararını verdiği ve onlar da bindirme niyet ve kararını gösterdiğine göre, AB'nin getirdiği kurallara, ancak kendi koşullarımıza bağlı olarak uyulması gerektiği kabul edilmeli, hiçbir zaman teslimiyetçi olunmamalıdır.

KAYNAKÇA

Anderson, K.and, R.Tyers., **Implication of EU Expansion for European Agricultural Policies**, Trade and Welfare, CEPR Discussion Paper No.829,1993.

ACAR, Mustafa., **DTÖ ve AB Işığında Türk Tarımının Geleceği**, Ankara, Mart, 2006a.

ACAR, Mustafa., **Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz**, Ankara, Kasım, 2006b.

AKIN, Hakan., **Yeni İşim Dış Ticaret**, Elma yayınevi, 2006.

ATAKAN, Mehtap., **Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı AT ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 1998.

AVRUPA BİRLİĞİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ., Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Gelişmeler ve AB ile Dış Ticaretimiz, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl:8 özel sayı, 2003.

AYDIN, Senem., **Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Birliği'ne ve Türkiye'ye Katkıları**, İstanbul:İKV Yayınları, 2002.

ÇAKMAK, Haydar., **Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri**, Barış Kitap Basım ve Yayın Dağıtım, Ankara,2005.

ÇETİN, CANSU, Funda.; “**Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye Tarımı**”, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı,Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Niğde, 2002.

ÇAĞLAYAN, Latif., **Avrupa Ekonomik Topluluğu Tarım Politikasının Ana Hatları ve Uygulama Esasları**,İstanbul,1985.

DEMİREL, Baki.; “**Türk Tarım Politikalarının Dünya Ticaret Örgütü Tarım Antlaşmasına ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu**”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2003.

DURA, Cihan., ATİK, Hayriye., Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Ankara, 2003.

ERKAN, Sibel.; “**Türk Tarım Politikası İle Avrupa Birliği Tarım Politikasının Uyumlaştırılması**”, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998.

GÜRKAN, T., SOMUNKIRAN, D., Topluluğun Tarım Ürünlerindeki Ortak Piyasa Düzenleri, Fiyat Politikaları ve Destekleme Sistemleri, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara,1993.

GÜREŞCİ, Ertuğrul., Genişleme Sürecinde Aday Ülkelerin ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na Uyumu ve Karşılaştırılması, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2003.

GLUCKSMAN, Jerzy., AB Genişleme Sürecinin Işığında Ortak Tarım Politikası Sempozyumu, 2002.

EREN, Aslan., Türkiye Ekonomisi, Ankara, 2006.

İNKAYA, Ahmet.; "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Adaylık Süresince Adaylık Politikaları", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi, Afyon, 2001.

İSTANBUL TİCARET ODASI, Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu, İstanbul, 2003.

İSTANBUL TİCARET ODASI, Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası, İstanbul, 1999.

KEPENEK Yakup ve YENTÜRK Nurhan., Türkiye Ekonomisi, 8.basım, İstanbul, 1996.

KILIÇ, Cüneyt., Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Dış Ticaret Politikası, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2006.

McClatchy,D. “Agricultural Policy Reform in Turkey Relating to WTO and EU Agreements”, Ministry of Agriculture and Rural Affairs of Turkey, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Ankara, November 1997.

MKU, Ziraat fakültesi Dergisi 10 (1-2):71-81,2005.

ÖRNEK İbrahim., Anadolu Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:7,2007.

SAĞLAM Dündar., **Türkiye Ekonomisi**, Ankara,1983.
SEVİM, Cüneyt.; “**Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Tarımının Yapısı, Tarım Politikaları Ve Etkinlik Karşılaştırması**”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

TKB,1997, **Tarımda Örgütlenme**, 10.Komisyon, Ankara, 1997.

TKB,2003, **Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikasının İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci**, Ankara, 2003.

TKB, 2004, **Türkiye’de Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ve Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Uygulamaları**, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004.

TKB, 2006a, **Türkiye’de Tarım**, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2006.

TKB, 2006b, **Tarımsal Veriler**, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2006.

TOPCU ALTAY, Betül.; “**Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Açısından Türk Tarım Sektörünün Durumu**”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, **Zirai ve İktisadi Rapor 2001-2001**, Ankara, 2003.

TÜSİAD, **Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye**, T/99-12/275,İstanbul,1999.

UÇTU, Ramazan., Sinem Yapar; AB'ye Üyelik Sürecinde Türk Tarımının AB'ye Entegrasyonu ve Türk Tarım Politikalarında Değişim Eğilimleri, **Uludağ Üniversitesi I. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu**, Cilt 1, Bursa, 2004.

YAPAR, Sinem., **DTÖ Tarım Anlaşması ve Türk Tarımına Etkileri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004.

YILDIRIM, Şevket., **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Tarımsal Yapı ve verimlilik**, MPM Yayınları, No:659, Ankara, 2001.

YÜCEL, Faruk., "AB Ortak Tarım Politikası ve Değerlendirme", **Yeni Türkiye Dergisi AB Özel Sayısı**, Sayı 36, 2000.

YARARLANILAN İNTERNET SİTELERİ

WTO Negotiations on Agriculture: Proposal by Turkey,
G/AG/NG/W/106, 5 Şubat 2001,

http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negoti_e.htm, 29.06.2004.

<http://www.1bilgi.com/dis-ticaret/5719/turkiye-ve-ab-ulkeleri-8217-nde-tarim.html>

<http://www.ikv.org.tr/gumrukbirligi.php>

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/0b08abbf.pdf>

KatmaProtokol1973,<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/protokol.htm>

<http://www.deu.edu.tr/userweb/utku.utkulu/dosyalar/GUMRUK%20BIRLIGININ%20ON%20YILI.doc>

http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=tarim_sektor/index.htm&curdir=%5Csanal_kutuphane%5Ctarim_sektor&fl=turkiye_avrupa.htm erişim tarihi: 04.05.2007

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/protokol.htm>

<http://www.zmo.org.tretkinliklerabgst0306.pdf> 06.05.07

<http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/ertugruc.pdf>

<http://www.ekonomist.net/wpcontent/dosyalar/ortaktarim.pdf>

<http://www.deu.edu.tr/userweb/utku.utkulu/dosyalar/GUMRUK%20BIRLIGININ%20ON%20YILI.doc>

<http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/avrupa%20birli%C4%9Fi%20hukuku/G%C3%BCmr%C3%BCk%20Birli%C4%9Fi.doc>

http://www.tarimmerkezi.com/yazar_kose.php?hid=225

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/oik561.pdf>

<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=559&l=1>

OECD, OECD in Figures: Statistics on the Member Countries, July 2004, <http://www.oecdwash.org/DATA/STATS/oecdinfig2004.pdf>